

03039

Handwritten signature or mark

A POZSONYVÁRMEGYEI

RÉGÉSZETI ÉS TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

1882—1885. ÉVI

ÉRTESÍTŐJE.

AZ IGAZGATÓ VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

D^r. WAGNER LAJOS,

AZ EGYESÜLET TITKÁRA.

AZ EGYESÜLET TULAJDONA.

POZSONY, 1885.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A POZSONYVÁRMEGYEI

RÉGÉSZETI ÉS TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

1882—1885. ÉVI

ÉRTESÍTŐJE.

AZ IGAZGATÓ VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

Dr. WAGNER LAJOS,

AZ EGYESÜLET TITKÁRA.

AZ EGYESÜLET TULAJDONA.

POZSONY, 1885.

—
STAMPFEL, EDER ÉS TÁRSAI KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETÉBŐL.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

I.

Érdekes per a XIV. századból.

Adatok Pozsony történetéhez.

Aki a magyar nép erkölcsi életére vonatkozó adatokat gyűjti, annak a XIV. században, melyet méltán az Anjouk korának nevezünk, szűk aratásra van kilátása. Krónikásaink hiányos adataikat szárazon adják elénk; külföldi korirók elvértve szólnak a magyar életről, és többnyire fonák képet irnak róla; törvénykönyvünk épen az Anjouk alatt néhány lapra terjed; szép számmal fönmaradt okirataink pedig elszórva közölnek csak egy-egy használható adatot. Aránylag még legtöbb zsákmánynyal kecsegtetnek a periratok, melyeket az idő megkimélt.

Ily periratot, és ugyancsak terjedelmest, őriz a pozsonyi káptalan gazdag levéltára.*) Egy csaknem öt méter hosszú göngy az, mely hét rét 28 centimeter széles hártýából van összetoldva. Ahol a jegyző a hártýaréteket vörös selyemszállal gondosan egymáshoz fűzte, nem mulasztá el a hátlapra szokásos jegyét rajzolni olyképen, hogy annak fele az egyik, fele a másik rétre jusson, s így a netáni közbetoldást lehetlenné tegye.

Tárgyalja e per Jánosfia Miklós kinevezett pozsonyi kanok ügyét Mihály pozsonyi prépost és Szalai Miklós pozsonyi kanonok ellen, kik őt kanonoki javadalma élvezetében gátolák; folyt pedig az a bécsi skótok apátja, mint XII. Benedek pápa által ez esetre különösen megbizott ítélő bíró előtt. E hosszú okmány fáradhatatlan írója Péter császári közjegyző, néhai Konrád fia volt. Hogy a würzburgi egyházmegyéből való, azt el lehet olvasni, de születése helyét már nem birtam kibetűzni, mert a csaknem teljesen ép okmány itt hiányos.

*) Capsa F. fasciculus 9, numerus 192., mely okmány, hol mást nem idézünk, egyedüli kútfőnk.

Péter jegyző sűrű írása merész rövidítései dacára jó szemmel jól olvasható. Feltűnő, hogy a Magyar Történelmi Társulatnak a mondott levéltárt átkutató tagjai figyelmét elkerülte, s így az Anjoukori Okmánytárban föl nem vétetett, noha maga a per is, még inkább a benne foglalt egész csomó okmány, közöttük négy a Gentilis követségére vonatkozó, megérte volna a fölvételt. Megvigasztal azonban a kis andrás-kereszt az okirat alsó csücsében, mely nekem azt jelenti, hogy tudós Knauz Nándor kezén megfordult az, s így remélhetjük megjelenését a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis III. kötetében.

Egy szép darab kortörténetet nyerünk ekkor, mely nemcsak derűt vet a pozsonyi egyház állapotára, hanem meggyőz bennünket affelől is, hogy az ember mindig a régi, alig változik. Mint minden per, úgy ez is a társaságnak inkább árnyoldalát tünteti föl, azt is szántszándékkal setétítve; de a ki a lélektan mécsével vizsgálja tárgyát, e silhouettekől is kiismeri a valót, ha netán a bíró nem volt is oly szerencsés.

Engem ez ősrégi káptalan szerény tagját, az epigont, kétösen érdekelnek e hártyalapok hieroglyphjei, és talán sikerül tartalmukat úgy előadnom, hogy a régészet iránt érdeklődő olvasó ne unatkozzék mellette.

* * *

A pozsonyi prépost a XIV. században még igen nagy, a püspökéhez közel eső joghatósággal bírt. Míg a többi káptalanok prépostjai, még a fő vagyis nagy prépostok is (*praepositi maiores*, ha netán több prépostja volt a káptalannak) csak az egyenlők közt az elsőnek jogával élhettek, a pozsonyi prépost a káptalanon kívül és a káptalan fölött állott¹⁾, annak közvetlen fő papja volt, ki a kanonokokat kinevezte, egyházi büntetést szabhatott rájuk, kiközösíthette, kanonoki javadalmoktól és széköktől megfoszthatta őket, mint ezt pörünkben mindkét fél kézségesen és föltétlenül vallotta.²⁾

¹⁾ Manap is így van; valamint hogy minden kanonok engedelmisséget fogad beigtatásakor jelenben is a prépostnak.

²⁾ „*Praepositus est immediatus et principalis praelatus totius istius (canonicorum) collegii; . . . habet ordinariam iurisdictionem in omnes et singulos de capitulo; habet ius in eos exercere censuram ecclesiasticam; habet ius eos excommunicare*“ etc.

Hajdan — így vesszük ki periratunkból — a prépost annyi javadalmas kanokot nevezett ki, a hányat kinevezni szükségesnek látott. Ez a kanonokok érdekével ellenkezett, mert minél több volt a kanonok, annál több részre oszlott a jövedelem. A káptalan azonban szakadatlan életű levén, már jóval e pör folyama előtt kivitte, hogy a kanonoki javadalmak száma tizenégyre szabattott, s ez egyesség iránt az esztergami érsek megerősítését is megnyerte. Épen e megerősítés bizonyítja, hogy a kanonoki javadalmak tizenégyes száma a prépost és káptalan közt létrejött egyesség eredménye; mert ha a javadalmak száma soha se volt volna vita tárgya, az érseki megerősítés fölösleges leendett.

Ez első korlát után, mely a prépostok önkényének határt szabott, következett a második: a kanonoki székek számának állandósítása. Mert a kinevezett és javadalmas kanonok közt különbséget kell tennünk. A különbség a kettő közt jóval több, mint a mai címzetes és valóságos kanonok közt. A XIV. századbeli kinevezett kanonoknak helye volt a káptalanban és széke a karban; talán a kisebb kanonoki jövedelmekben, melyek az offertoriumból, az okmányok kiállítása vagy a temetések után jártak, az ugynevezett mindennapos osztozásokban szintén része volt; továbbá biztosan várhatta, hogy ha a közvetlen következő, második, sőt ötödik kanonoki javadalom, melyre tudniillik kineveztetett, megüresedik, annak teljes élvezetébe lép.

Ezen visszaélés, hogy t. i. több kanonok volt, mint javadalom, hogy néha ketten, hárman is lesték a kanonokok halálát, szintén zokon esett a mind nagyobb önérzetre jutott káptalannak. Az előzékeny prépostok ugyan élet vették „testvérjeik” — mint a kanonokokat nevezték — elégtelenségének az által, hogy a kinevezendőkre nézve ki-kikérték véleményöket, melyet hozzájárulásnak neveztek el tisztesség okaért. Ez előzékenység az egyházra nem, de veszedelmessé vált a prépost teljhatalmu jogára. Mert kezdetben ugyan a káptalan mindig fejet hajtott a prépost kinevezése előtt, a legidősb kanonok sem emlékezett arra, hogy a káptalannak ne tetszett volna a prépost kinevezettje vagy kanonok-jelöltje; de midőn 1338-ban a még hozzá kiskoru prépost visszatért a régi gyakorlatra és káptalanja megkérdézése nélkül nevezte ki felperesünket kanonokká, a

káptalan annál inkább föl merte emelni tiltó szavát, minthogy időközben a prépost is megbánta kedvezését.

Volt pedig a pozsonyi, Üdvöztőről nevezett társas egyház ez idő szerinti prépostja Mihály, az erdélyi vajdának, a hatalmas Szécsényi Farkasfia Tamásnak magzatja.

Tamás vajda deli ifju korában (in iuventutis suae fragrantia) szegődött Károly-Robert királyhoz, kinek ügyeért lelkesen küzdött. Vitézül részt vett a rozgonyi sorsdöntő csatában; Visegrád várát ő fogta ostrom alá és be is vette, mi által nagy megdöbbenést keltett a mátyus-párti hadakban. Érdemeért I. Károly király őt Debreceni Dózsa halála után Erdély vajdájának tette meg, és visszaállította számára a vajdaság teljes törvénykezési jogát, melyet néhai László vajda túlkapásai miatt megnyirbalt vala. Károly király sokat tartott e „szerény, mindenkor hűséges és békeszerető“ férfiura, kit kedvelt, hű, benső rokonának, proximusának nevez leveleiben. E rokonság talán csak lelki atyafiságra, komaságra szorítkozik: I. Károly több főurnak vitte gyermekét a keresztvizre. — Tamás volt, ki Károlynak első szülött fia születését Temesvárra hírül vitte, mely örvendetes tudositásért Somoskő várát kapta ajándékba. Ez adomány nem volt az egyedüli. Miután a lázadók levereték, Csáki Mátyus maga is elhala, és Károly magát egész Magyarország urának tekintheté, Tamásnak bőven kijutott az elkobzott javakból. Bars-, Hont-, Nográd-, Heves-, Várad-, Szatmár-, Zaránd-, Somogy-, Veszprém-, Bács-, Szerém- és Pozsonymegyékben nagyterjedelmű birtokokat nyert.

Az új főnemesi család alapítója, hogy összeharácsolt jószágait családjának biztosítsa, a régibb birtokosokat, a „lázadókat“ elfogatta, megvakíttatta, megbéníttatta, börtönben sanyargatta. Ha amaz idők vadságát tekintjük, mérsékletét magasztalhatjuk, valaminthogy az okiratok csakugyan ilyenül magasztalják is, hogy meg nem ölette őket. Természetesnek találjuk az ily emberről, hogy vajdasága hosszú tartama alatt (1321—1342.) rokonairól és gyermekeiről kellően gondoskodott. Testvérét, Simon mestert, a székelyek grófjának nevezi egyik levele. Idősb fia, Konya mester mint a királyné főtekfogója kezdette főuri pályáját, több megye (Nógrád, Szepes, Sáros, Pozsony) főispánja volt, végre a szörényi bánságig vitte; neje, Horsundorfer Vulging fiúsított nővére után is nagyterjedelmű

birtokokat nyert. Ifjabb fiát Mihályt pedig, mivel hibás volt egyik szemére, a főpapi, dúsan jövedelmező pályára szánta atyja.¹⁾

Hogy költsége mentül kevesebb legyen nevelésére, s az alsóbbrendű méltóságokon, melyek a felsőbbekre képesítsék, mielőbb áthaladjon, a tizenötödik életévét aligha meghaladott legénykét elláttatta a székes-fehérvári Miklós-káptalan egyik kanonoki javadalmával, és megtétette ezen felül pozsonyi prépostnak, mely javadalom évi jövedelmét a pápai tizedszedők száz márkára, vagyis négyszáz arany forintra becsülték.²⁾ Ez utóbbi helyen már 1335. évi februárius 24-én találjuk őt, mely napon Tamást, udvari káplánját, utóbb préposti helytartóját pozsonyi kanonokká nevezi ki. Minthogy azonban préposti elődje, Piacenzai Jakab (*Jakobus Lombardus physicus*), I. Károly király udvari orvosa, már 1333. évi júliusban, midőn urát Siciliába kíséri, csanádi püspöknek neveztetik³⁾, alig fér kétség hozzá, hogy Mihály úrfi már 1335. előtt birta a préposti javadalmat.

Prépostkánk hol pozsonyi palotájában, hol Visegrádon tartózkodott saját uri házában. Ez utóbbi helyen valószínűleg azért, hogy a királyfiak játszótársa legyen, ami — tekintve a magyar királyi udvar nevelészeti jó hírét — nemcsak dicséretére, de hasznára is válhatott. Amennyire kiveszszük Mihály prépost jó nevelésű urfi volt; szorgalmasan tanult; két tanárját ismerjük név szerint, kik növendéköket a tanultság hírébe keverték; VI. Kelemen pápa „*literaria scientia praeditus*“-nak tudja őt; ugyanő halálos ellenségeit is említi ugyan, de hozzá teszi, hogy ebben nem Mihály a hibás.⁴⁾ Elhiszszük; mert figyelmes, szinte a gyöngeségig engedékeny volt mások iránt, kik egy-egy kegyencöket kanonokoknak ajánlák; káptalanja iránt, mely prépostjaitól nem mindig tapasztalt méltányos figyelmet. Hogy nagyságos atyjának kétszer kellett ajánlania Pétert, a pozsonyi

¹⁾ Anjoukori Okmánytár, II, 10. 65. 118. 134. 152. 280. 286. 290. 296. 299. 315. 558. IV, 4. 148. — Hazai Okmánytár, VII, 402. Fejér, Cod. dipl. VIII/IV, 498. 660. IX/I, 294. — Tamás vajdának még két fiáról tudok: Gáspárról és Lászlóról, kik 1340-ben még „*tenelluli*”; úgy látszik, nagy kort nem is értek.

²⁾ Theiner, *Monum. Hung.* I, 688. 972.

³⁾ Budai krónika Podhradecky kiadása 251. lapján.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. IX/I, 70.

egyház örét (custos) tisztelendő fiának, míg ez öt kanonokká kinevezé, az nem esik súlyosan a latba: Mihály tudhatta, hogy nagy urak ajánlata nem mindig komoly igényű, nem ritkán csak alkalmatlan kérelmezők eltávolítására szolgál.

Ily alkalmatlan kérelmezőnek nézte (legalább utólag azt állítá) Mihály prépost Jánosfia Miklóst, perünk indítóját, ki Tatamér székes-fehérvári prépost, királyi udvari alkancellár és Ivánka pozsonyi kanonok ajánlatával kanonoki székért és majdan megürülendő javadalomért folyamodott. Miklós még csak deák volt (scolaris), de somogyi nemes szülők fia, ki azt hitte, haki valamit el akar nyerni, nevezetesen kanonokságot, elég jókor nem jelentkezhetik. — Ajánlatai, kivált a Tatamértól eredő elégséges volt arra, hogy Mihály prépost figyelembe vegye; kinevezte tehát kanonoknak, de mivel a legközelebb megürülendő javadalmat a somogyi Sinke fiának, Mihálynak valószínűleg már eligérte volt, Miklósnak csak a következő, a második üresedés esetére ígért praebendát, mely ígérését pecsétes levelével erősítette meg. Adjuk e rövid levél fordítását egész terjedelmében, mert ezen fordul meg a per lényege:

„Az Ur nevében, Amen.

Mi Mihály mester, a pozsonyi egyház prépostja adjuk tudtára e levelünk rendén mindenknek kiket illet, hogy tekintetbe vevén a megkülönböztetett ifjunak, Somogyi Jánosfia Miklós karbeli tanulóknak (scolaris chori nostri) Pozsonyban, erényes törekvéseit, és figyelvén tiszteletes Tatamér urnak, székes-fehérvári prépostnak és királyi udvari alkancellárnak, érdemes barátunknak — nemkülönben Ivánka mesternek, mondott egyházunk kanonokjának érette közbevetett kérelmeire, remélvén továbbá, hogy ugyanazon Miklós mondott egyházunknak a jövőben igen nagy haszonnal fog szolgálni: öt a pozsonyi egyház kanonokjává és testvérünkévé fogadtuk (recepimus), megigérvén neki ez írásunk bizonyossága által, hogy öt azon kanonoki javadalommal (praebenda), mely mától számítva másod helyen fog megüresedni, tényleg ellátjuk (providere). Ennélfogva Nektek, megkülönböztetett férfiak és urak: Tamás helytartónk, Miklós mester testvéreink káptalani jegyzője, s a fönnevezett Ivánka ugyanazon egyházunk kanonokja, mindegyiteknek külön-külön és együttesen, jelen levelünk és a szent engedelmesség erejével, valamint az egyházi átok büntetése alatt, melyet rátok és mindegyitekre külön, ha másként

cselekednétek, a kánoni intést előre bocsájtva, akkor helyet már most kimondunk, szigorú meghagyással parancsoljuk, hogy egyházunk másod soron megüresedő javadalmát, melyet, mint előadók, ugyancsak e Miklós deáknak hatalmunknál fogva (auctoritate nostra mediante) jelenlétetekben adományoztunk, akár jelen lennénk akkor, akár távol, teljes joggal átadni el ne mulasztjátok, őt a szokott módon abba igtassátok, és gondoskodjatok, hogy azon javadalom összes hasznában és jövedelmében neki teljesen megfeleljenek. Adatott Visegrádon, szűz szent Ágota vértanu ünnepén, februárius 5-én az Ur 1338. évében.“

E pecsétetes levél birtokában Jánosfia Miklós pozsonyi kanonoknak tudta magát. Arról hogy a káptalan hozzájárulása szükséges lenne, sem ő, se pártfogója, Ivánka kanonok nem volt meggyőződve. Ha is; kinevezésénél jelen valának a káptalan főemberei: a préposti helytartó, kit rövidség okáért viceprépostnak neveztek; a káptalan jegyzője, ama meglehetősen írástudatlan időben igen fontos egyeniség, és Ivánka, ki jóbarátságban volt a királyi alkancellárral, befolyást gyakorolt a prépostra és szükség esetén szembe mert szállni az egész káptalannal; ezek a prépostnak nem hogy ellenmondottak, de a beiktatást elvállalták, tehát a kinevezést helyeselték.

Nehéz élő fának döntét várni, hátha még a várakozót is eltemeti döntével. Másfél évvel a közölt levél kelte után meghalt János mester kanonok, a prépost oktatója. Ez utóbbi körülmény volt, úgy látszik, Miklós megölő betűje. A prépost új oktatót kapott Szalai Miklós személyében, ki Jánosfia Miklóst elűtötte reményétől, mi neki azért is sikerült, mert káptalanban nem egy rosszakarója ült Jánosfia Miklósnak, nem annyira magáért, mint inkább pártfogója, Ivánka kanonok miatt. Mi volt oka ez ellenséges viszonynak az iránt okmányunk egyenesen nem értesít; de kiérszik belőle, hogy Ivánka úr a maga esze után járó ember volt, kivált a falkából, mi elég ok arra, hogy züllöttnek tartsák. Suttogni kezdék, hogy ő az atyja Miklósnak, azért pártfogolja. Ez nem volt volna azon időben főben járó dolog, de a baj kihatott volna Miklósról, ki a reáfogott születési szennyfolttal nem lehetett se pap, se kanonok pápai felmentés nélkül, s ezt messzünnen, Avignonból kellett volna meghozni. Saját becsülete tehát, még inkább védence sorsa arra birta Ivánkát, hogy Telegdi

Csanád, esztergami érsekhez forduljon vizsgálatot követelven. Csanád érsek irt Meskó veszprémi püspöknek, azonképen a sümegi konventnek, hogy adjanak tudósítást arról, ha vajon Somogyvármegyében, a veszprémi egyházmegyében, Gulián*) született Miklós esztergam-egyházmegyei papjelölt (clericus), „kit a pozsonyi egyház kanonokjai nem törvényes eredetűnek rágalmaznak,” törvényes szülők gyermeke-e? A veszprémi püspök négy papot, a sümegi konvent is kiküldötte embereit, hogy nyilván és alattomban fürkészszenek az adott kérdésben. Kik visszatérven küldöikhez egyhangulag azt vallották, hogy Miklós Gulián birtokos, nemes szülők törvényes gyermeke, kinek születéséhez mocsok nem fér. E hiteles tudósítást elküldék az érseknek, mi által Miklós, kinek az érsek a vett leveleket átadta, fényes elégtételt nyert, talán részben kineveztetését kanonokká is ennek köszönhető.

Azonban a rágalmazókat a vallott kudarc még inkább ingerelte, mert addig ástak-véstek, míg kitalálták útját-módját, hogy miként csufolhassák föl Jánosfia Miklóst és benne Ivánkát. Segítségükre jött Szalai Miklós mester, a prépost új tanítója, ki noha székes-fehérvári kanonok volt, a pozsonyi javadalomra is áhítozott, szokott dolog lévén az időben, hogy ugyanegy személy két, sőt több javadalmat is élvezzen. Megnyerték a viceprépostot is, ki viszont magát a prépostot arra birta, vonja vissza, nyilvánítsa semmisnek Jánosfia Miklós föntebb közlött kinevezését. Az ürügyet erre jól eszelték ki. Ama kinevezésnél hiányzik — mondának — a káptalan hozzájárulása és pecsétje, mely nélkül a kinevezés törvénytelen. A prépost — megvallá — erről a szükséges kellékről mindeddig nem tudott semmit, kiskorúságával mentegetődzék; különben ha volt is érzéke a pozsonyi prépostság jogai iránt, nem sokat törődött már velök, mert időközben a váciak megválasztották püspökjöknek, tehát kifelé állott a rúdja, s ez engedelkenysége csak ajánlhatta új megyejé káptalanjában. Másutt, székeskáptalanoknál is, dívott, hogy a kanonokok kinevezésébe a káptalan befolyjon; praecedens ez irányban esett a pozsonyi káptalannál is, melynek szentesítése ellen — úgy kellett remélni — Ivánka barátjai se fognak ládsát törni. Ugy látszik, az esztergami érsek is szívesen látta a pozsonyi prépost kivételes állásának mellőzésével normalisabb viszonyok keletkezését. Mihály prépost

*) Alsó- és Felső Gola, puszta Somogymegye nagy-atádi járásában.

palinodája tehát (minek ő ünnepélyes szavának megszegését vette) egy túlkön fuvott notája volt az idők áramlatának. Népszerűségét hitte növelni, midőn 1341. januárius 7-én levelet intézett a lelki és világi ügyekben való helytartójához, Tamás kanonokhoz, melyben Jánosfia Miklósnak 1338-ban tett „igéretét“ visszavonja, azzal takarozodván, hogy midőn amaz alkalmatlan kérelmezőnek engedett, még kiskorú levén, kedves testvéreinek a káptalannak hozzájárulását kikérni elmulasztá, ami — mint most megtaníták reá (sicut ex nunc edocemur) — a szent kánonokba ütközik. Ellenben meghagyja nevezett helytartójának, hogy leendő ürese-dés alkalmával kedves tanítójának, Szalai Miklósnak adjon káptalani javadalmat, kikérvén természetesen erre a káptalan hozzájárultát is.

És csakugyan, a napon, melyen Veres Pétert, a szent Mártonról nevezett plebánost kanonoktársai a pozsonyi templomban eltemették (1341. februárius 19.), Tamás viceprépost előmutatta ura levelét, melyben Szalai Miklós kanonoknak kinevezetik; a káptalan hozzájárult, és azonnal kiállították számára kettős pecsét alatt kinevezési okmányát. De Ivánka sem aludta el a napot, hanem a préposttól nyert, ismert parancsa alapján, két kanonoktársa: Pál mester és Hosszu János ellenmondása dacára a „szokott módon“ beigtatta Jánosfia Miklóst megígért kanonoki javadalmába, — hasztalan azonban, minthogy ez a prépost és Szalai Miklós hatalmaskodása ellen nem tartotta magát se Pozsonyban, sem az egész érseki megyében. Esztergamba az érseki székhöz, hova panaszával mennie kellett volna, ugyancsak a rettegés ellenfelei hatalmaskodásától (melyet ezek, nincs nyoma, hogy kétségbe vontak) elindulni nem mert. Elzarándokolt tehát Avignonba a szentszékhöz ótalmat keresendő; talált is, amennyiben XII. Benedek pápa megbízta Henriket, a szent-benedek-rendieknek a skót sz. Mária egyházáról nevezett bécsi apátját, hogy mint különösen kinevezett bíró ítéljen az ügyben, mely egy részről Jánosfia Miklós „pozsonyi kanonok“, másrésztől Mihály pozsonyi prépost és Szalai Miklós esztergammegyei „papjelölt“ közt fönforog, mivel felperes azt állítja, hogy az imént nevezettek hatalmaskodásától tartván, fél Esztergomban megjelenni.

A pápai levél Bécsben a skótok zárdája ebédlőjében 1341. augusztus 27-én kihirdettetvén, miután a felperes megesküdt a

sz. evangeliumra, hogy csakis a félelem tartja őt vissza, hogy Esztergamban rendes bírása előtt megjelenjék, a bécsi bencés-apát, mint pápai ítélő bíró a feleket október 19. napjára maga elé idézte. Megjelenvén pedig e napon a felperes személyesen, az alperesek nevében Perchtold marawi plebános, mint ügyvéd-jök, fölolvasták újra a pápa érintett levelét, valamint Perchtold ügyvédi meghatalmazását, melyet Csanád esztergami érsek Esztergamban, 1341. október 11-én állított ki. Ezek után nevezett ügyvéd írásbeli tiltakozást adott be, hogy ő mint Mihály pozsonyi prépost és választott váci püspök, nemkülönben Szalai Miklós mester fehérvári és pozsonyi kanonok ügyvédje tisztelettel jelenik ugyan meg a bécsi skótok apátja előtt, de nem ismeri őt el megbízói bírójának.

E, minden hatás nélkül maradt formális tiltakozás dacára, fölhivatván, elődát vádját Jánosfia Miklós a következőkben: Jóllehet a pozsonyi prépost, — kinek régi, elfogadott és békésen gyakorolt jogához tartozik a pozsonyi kanonokok felvétele és javadalmak átruházása, — fölvette őt kanonoknak, kijelölvén számára széket a karban és helyet a káptalanban; jóllehet néhai Veres Péter kanonok halálával az egyik javadalom „végre“ megürülvén, a prépost törvényesen meghatalmazott képviselői az ő nevében és tekintélyével beigtatták őt, a felperest e javadalomba: mégis a nevezett prépost, ellenkezésbe jöven magával, ugyanazon javadalomba, melyet meghatalmazottjai törvényesen adtak át neki, Szalai Miklós merészen betolta, ki ilyen befurakodván, a szóban forgó javadalmat elfoglalva tartja, jövedelmeit élvezi az ő, Jánosfia Miklós tetemes hátrányára és joga sérelmével. A miért esedezik a bírónak, jelentse ki ítélethozással, hogy ama javadalom őt illeti, Szalai Miklóst pedig nyilvánítsa vesztesnek és marasztalja el kártérítésben. — E panaszlevél alperesek ügyvédjének másolatban kiadatván, a bíró november 23-ára jelölt határnapot, melyen az elődatott panaszra a vádlottak megfelelhessenek.

Elérkezvén a kijelölt határnap, előtérbe lépett Pál, pozsonyi kanonok, mint az alperesek ügyvédje és átnyújtotta fölhatalmazó levelét, melyet Visegrádon Mihály prépost lakóházában, 1341. november 9-én állított ki Arnoldfia Miklós, strelitzi, würzburg-megyei pap, császári közjegyző Tamás préposti helytartó, nevezett

Pál, Hosszú János és Miklós jegyző, pozsonyi kanonokok számára párját ritkító részletességgel*).

Pál kanonok ekként bemutatván jogosultságát azon kezdé, min Perthold plebános-ügyvéd, tiltakozott t. i. Henrik apátnak mint pápai kiküldött bírónak illetékessége ellen. E különben igen udvarias tiltakozásának föntartásával mindenek előtt kifogásolá, hogy a felhozott, de valótlanságon alapuló vád érdemlegesen tárgyalassék. Tagadja ugyanis, hogy Jánosfia Miklós a pozsonyi kanonoki széket és javadalmat valaha elnyerte, mert — tévé hozzá szenvedélyesen — se nem volt, se most nem az, és ha Isten úgy akarja, soha se lesz pozsonyi kanonok. A prépost, kinek ez jogához tartozik, ki nem nevezte őt, a káptalan

*) Az ügyvédi meghatalmazó levelek a XIV. századból mind igen bőbeszédűek, de amely oly részletes taxatioval élne, mint ez, még nem került szemem elé. Adom egy-egy részletét a régiségkedvelő jogász tagtársaink mulattatására, hadd lássák, mennyi fogással járt már akkor az ügyvédek: fecerunt (t. i. a megbízók) et constituerunt, et prout melius potuerunt ordinaverunt (itt a felsorolt nevek következnek) absentes tamquam praesentes, et omnes et quemlibet eorum in solidum, ita quod non sit melior conditio occupantis, sed quod unus eorum inceperit, alter prosequi valeat et finire, — suos veros et legitimos procuratores et actores, defensores et nuncios speciales in causa et causis, quam vel quas movit vel movere intendit Nicolaus Johannis — — — dantes et concedentes eisdem eorum procuratoribus plenam et liberam potestatem agendi, defendendi, excipiendi, replicandi, duplicandi, triplicandi, terminum seu terminos et dilationes petendi, ipsaque prorogandi, libellum seu libellos et quaslibet alias petitiones in iudicio et extra offerendi, et eos seu eas recipiendi, respondendi, litem contestandi, iuramentum calumpniae et veritatis et malitiae, seu cuiuslibet alterius generis sacramentum in animas ipsorum ac eorundem procuratorum praestandi, ponendi, positionibus respondendi, articulandi, testes et instrumenta producendi, ipsorum productioni seu receptioni et publicationi attestationum interessendi, contra ipsam excipiendi, concludendi, sententias interlocutoriales et diffinitivas audiendi, ab ipsis appellandi, apostolos petendi, appellationem seu appellationes prosequendi, transigendi, paciscendi, iuramentum seu iuramenta deferendi, delata suscipiendi, alium vel alios procuratorem seu procuratores substituendi, ipsosque — quotiens et quando eis visum fuerit — revocandi, et omnia et singula faciendi et exercendi, quae veri et legitimi procuratores facere possunt et debent, et quae eis a lege, canone vel quavis consuetudine conceditur, et quae ipsimet facere possent, si personaliter interessent, promittentes mihi notario infrascripto stipulanti vice et nomine omnium, quorum interest aut interesse poterit in futurum, se ratos et firmos habere et tenere ac inviolabiliter observare, quae per dictos ipsorum procuratores aut eorum substitutum vel substitutos ab eisdem vel altero eorundem actum, factum, gestum fuerit, seu etiam procuratum in praemissis omnibus et singulis eorundem praemissorum sub rerum suarum et bonorum suorum omnium ypotheca. . .“

pedig nemhogy elfogadta, de nyilván visszautasította. Kelletlen alkalmatlankodásával nyert ugyan valamilyes levelet a préposttól, melyben ez őt a második megürülendő kanonoksággal kecségteti, de minthogy az ily ígéretek törvénytelenek (*promissiones huiusmodi nullae sunt penitus ipso iure*) s az ígéretevet semmikép se kötelezik, az érintett kanonoki szék és javadalom megürültével joggal kinevezte a prépost Szalai Mihályt, az ő oktatóját pozsonyi kanonoknak, Jánosfia Miklósnak adott levelet érvénytelennek jelentvén ki, mint azt a jog — számos példa van reá — követeli. Kéri tehát a bírót, hogy a felperest alaptalan vádja érdemleges tárgyalása előtt utasítsa vissza, és az okozott költségekben marasztalja el.

A bíró azonban, meghallgatván a felperest, e kifogást tekintetbe nem vevé, hanem a *litis contestatió*t vagyis az érdemleges tárgyalás megkezdését határozatképen kimondotta, utasítván a felperest begyőzendő állításai (*positiones et articuli*) beterjesztésére, melyek aztán megfelelés végett az alperes ügyvédjének kiadattak.

Jánosfia Miklós állításai lényegileg a következők: A pozsonyi társas káptalanban a kanonokságok nincsenek számhoz kötve, de, igenis, a javadalmak; a prépost mint közvetlen főpapja a káptalannak régi gyakorlathoz képest tetszése szerint nevezi ki a kanonokokat, kik minden ellenmondás nélkül kell hogy beigtattassanak székeikbe; a prépost osztogathat várandóságokat is, melyek ha a várt hely megürül szintén ellenmondás nélkül érvényesülnek; több kanonok nyert így széket és javadalmat a káptalanban, milyenek: Sándorfia János, Tamás a préposti helytartó, Miklós mester, Mihály kanonok és mások. Ezen alaptételekből kiindulva előadja felperes, hogy ő Pozsonyban mint papjelölt iskolába járt, a chorust szorgalmasan látogatta, törvényes születésű, tisztességes előéletű, becsületes hírű egyén, s mint ilyen birt mindazon kellékekkel, melyek megkívántatnak arra, hogy valaki kanonokká kinevezhető legyen, amiért 1338. évi sz. Ágota napja körül őt a prépost Tatamér és Ivánka ajánlatára ki is nevezte kanonoknak, és így tovább, mint azt az előadottakból tudjuk.

Magától értetik, hogy alperesek ügyvédje a felperes állításaiból annyit, amennyit csak lehetett, tagadott, vagyis az akkori gyakorlat szerint „nem hitt.” Viszont a tényállást a

következő tételekben, melyeket bebizonyítására vállalkozék, adta elő: A pozsonyi társas káptalanban a kanonokok, azonképen a javadalmak száma meg van határozva, s e határozott szám a megyés püspök által helybenhagyva; a kanonokokat a prépost nevezi ki ugyan, de emlékezetet meghaladó szokás szerint a káptalan hozzájárultával, megegyeztével; kinevezések, melyek e föltételt nélkülözik, érvénytelenek; néhai Veres Péter kanonok és plébános végtisztessége után a kanonokok azonnal egybegyűltek a káptalanban, hogy a megürült kanonok szék betöltése iránt határozzanak; ekkor Tamás préposti helytartó urok, a prépost egyenes megbizásából ajánlatba hozá Szalai Miklóst, kit az egyetlen Ivánka kivételével valamennyien elfogadtak testvéröknek (kanonoktársoknak), és kiadatták neki a fölvételéről szöllő leveles igazságot a prépost és káptalan pecsétje mellett, minek folytán Szalai Miklós azóta mind e napig törvényes birtoklója az egyik kanonoki javadalomnak; ellenben Jánosfia Miklóst Ivánka hián az összes káptalan követelésével visszautasította.

A bizonyítási tárgyalásra a bíró ismét új határnapokat tűzött ki, egyet a bizonyítási okmányok benyújtására, mást a tanuk kihallgatására.

Az alperesek ügyvédje következő, állításait támogató okiratokat terjesztett elő:

1. V. Kelemen pápának Gentilis biboroshoz, magyarországi követéhez Poitiers, 1307. augusztus 8. intézett levelét, melyben felhatalmazza őt száz kanonoki javadalom betöltésére. E, Gentilis által bemutatott levél alapján

2. ugyancsak Gentilis kinevezte Pozsonyban, 1311. április 7. Milisini Jánost, Hertlin pozsonyi bíró jegyzőjét, pozsonyi kanonoknak, és

3. megbizta az esztergom-szent-györgyi prépostot, Parmai Albertin dobichai, zágrábmegyei főesperest, nem különben Arezzoi János váradi kanonokot, hogy föntebbi kinevezési parancsot hajtsák végre; minek következtében

4. Arezzoi János egyházi büntetése terhe alatt meghagyta 1311. május 22. a pozsonyi prépostnak, káptalannak és mindegyik kanonoknak, hogy Milisini Jánost vegyék föl egyházok kanonokjai közé, és a netán üres vagy közelebb megürülendő javadalomba igtassák be.

Ez okmányok, nevezet szerint a negyedik, azt voltak

hivatva megbizonyítani, hogy már Gentilis korában, tehát harminc évvel előbb, a káptalan a préposttal közösen illette a kanonokok felvétele. Meg kell azonban jegyezni, hogy e levél a Gentilis követségi udvarában a hasonló alkalmakkor használatos chablon szerint készült, mely a vegliai és pécsi egyházakhoz csak úgy elküldetett,*) mint a pozsonyhoz és egyebekhez.

Az 5. okirat Miklós pozsonyi prépostnak 1326. augusztus 22-én kelt levele, melylyel Pál mestert a székétől és javadalmától megfosztott Ditlin helyébe kanonoknak nevezi ki — a káptalan hozzájárultával és pecsétjével is.

Ivánka kanonoknak alább közlendő tanuságát, mely szerint Miklós prépost a kanonokokat mindig a káptalan megkérdezése nélkül nevezte ki, e levél inkább megerősíteni, mint meggyöngíteni látszik. Mert a szóban forgó eset rendkívüli, kivételes. Oly sajnálatos körülmény, midőn valamely kanonokot meg kellett fosztani állásától, magyarázza meg, hogy Miklós prépost ez erőszakos lépést a káptalannal egyetértve kívánta cselekedni.

A 6. okiratban Mihály prépost kinevezi kanonoknak Tamást;

a 7-dikben ugyanaz ugyanannak Pétert;

a 8-dikban Mihályt, végre

a 9-ben Szalai Miklóst; valamennyit egyetértésben a káptalannal, amiért ez okmányok két pecsétet viselnek, a prépostét t. i. és a káptalanét.

Tudtunkra e négynél többet nem is vett föl a káptalanba Mihály prépost, tehát mind a négyet a káptalan hozzájárultával, még pedig — mint állítják — előleges hozzájárultával. Hanem hát hogyan egyeztethető meg ezen következetes gyakorlattal a prépost azon kijelentése, hogy nem tudta, miszerint így kell cselekednie, amint cselekedett? Egyébiránt, minthogy a káptalan mindössze csak öt kinevező okmányt tudott felmutatni, melyekben a consensus capituli benne foglaltatik, könnyen támad a kérdés: hol maradt a többi kilencé? Mert hogy a káptalan az időben teljes vala, összesen tizennégy tagot számítván, ahhoz kétség nem fér. Mindezekből azt sejttem, hogy a káptalan praetensioját, miszerint tagjai megválasztásában része legyen, főleg Mihály prépost kiskorúsága idejében juttatta érvényre, valamint hogy jelen pörünk folyamában izmosodott az joggá.

Az alperesek által beterjesztett 10-dik okmány Mihály

*) Vatikáni Magyar Okirattár I. sorozat, II. kötet, 119. 259. lapok.

prépostnak Jánosfia Miklós hátrányára kiadott és már érintett visszavonó levelét —,

a 11-dik Tamás vicepréposthoz Szalai Miklós érdekében intézett, szintén már érintett levelét tartalmazza.

A felperes által bemutatott okiratok a Mihály prépostnak főntebb egész terjedelmében közölt Jánosfia Miklóst kinevező leveléből, továbbá a veszprémi püspök és sümegi konvent által ugyancsak Jánosfia Miklós törvényes születéséről kiállított bizonylatokból állottak.

Felolvastatván e levelek, beterjesztetett a tanuk vallomásáról írt jegyzőkönyv. A felperes által vallott tanuk voltak: Miklós a káptalan jegyzője, Tamás az esztergami érsek káplánja, Ivánka és Mihály kanonokok, János az örkanonok deákja, Engelschalk a pozsonyi kanonokok káplánja és Fábián, mely utóbbi azonban nem akart, állítólag nem tudott miről tanuskodni; az alperesek: Tamás viceprépost, Péter örkanonok és Hosszu János kanonok.

A tanuk kihallgatására, miután valamennyien megesküdtek a sz. evangéliumra, hogy igazat fognak mondani, a bíró kinevezte Fülöpöt a skótok házi gazdáját, Albert marchgrafen-neusiedeli plebánost és a jegyzőt.

A tanuk, az egyetlen Ivánkát kivéve, mind hátrányosan tanuskodtak a felperesre, még azok is, kiket ő nevezett. Szinte megdöbbenő, hogy — némely csekélyebb ellenmondásoktól eltekintve — mennyire vallottak egy értelműen, szinte ugyanazon szavakkal. A tekintetben, hogy legtöbbször saját érdekek forgott kérdésben, aggályosaknak vehetők; ma aligha esketnék meg őket.

A kérdőpontok főbbjei ezek valának: Határozott-e a pozsonyi kanonokok száma? Mire valamennyien igenlőleg feleltek, hogy a kanonok száma tizennégy a prépostot ide nem értve. A következő kérdésre: Ha vajon fölvetett-e valaki kanonoknak, midőn javadalom üres nem volt, és kapott-e az ilyen a jövedelem elosztásakor a többiekkel egyenlő részt? a legtöbben, még Hosszu János is, ki negyven év óta ült a káptalanban, azt felelték, hogy tudokra hasonló eset nem fordult elő. Ellenben Ivánka arról tanuskodott, hogy sokan vétettek föl, ha nem volt is javadalom üresedésben, kanonokoknak, de ezeknek a jövedelemben részek nem volt addig, míg üresedés nem lett, mind-

amellett volt az ilyeneknek helyök a káptalanban és székök a karban; meg is nevezte Tamás viceprépostot, Sándorfia Jánost, Mihályt és a felperest, kik ekképen lőnek kanonokokká. — Az ötödik tanu: János, a custos deákja is azt vallotta, hogy gazdája ugyanígy lett a káptalanba fölvéve, kapott benne helyet és széket, de jövedelmet nem, míg csak az egyik javadalom meg nem ürült. Maga a custos úgy magyarázta e dolgot, hogy noha többeknek tettek leendő felvételök iránt ígéretet, de addig míg üres hely nem volt, föl nem vették őket.

Azon, perünkben legfontosabb kérdésre: Honnan tudja tanu, hogy a pozsonyi, Üdvöztöröl címzett egyház kanonokjai kinevezése régi, elfogadott szokás szerint kizárólag a prépostra tartozik a káptalan megkérdezése és beleegyezése nem kívántatván? az első tanu, Miklós kanonok és káptalani jegyző azt felelte, hogy ő úgy hallotta kanonok társaitól, hogy a fölvétel a megüresedett vagy „megüresendő” kanonoki állomásokra soha se tartozott magára a prépostra, hanem a káptalan hozzájárulása is megkívántatott mindig. A második tanu hasonló értelemben nyilatkozék. Merő ellentétben van azonban Ivánka kanonok nyilatkozata e pontra nézve. Felhossa, hogy a jelenlegi egri püspök, előbb pozsonyi prépost, a káptalan megkérdezése nélkül nevezte ki a kanonokokat, névszerint: Sixtust, Miklós jegyzőt és Pált, és hogy e szokást a mostani prépost is követte; soha se kérték ki a káptalan beleegyezését, mert a prépostnevezhet, nevezett is sokszor kanonokokat a káptalan megkérdezése nélkül; az azonban megtörtént, hogy káptalan is hozzájárult megegyezésével. Némely kanonok kapott kinevezéséről levelet is, de voltak, kik nem kaptak. Azt, ha ez efféle levelekben benne foglaltatik-e a káptalan consensusa? tanu nem tudja.

A negyedik tanu, Mihály kanonok szerint soha se tartozott magára a prépostra a kanonok kinevezése, amint ezt tanu kanonoktársaitól tudja. Az ő korában a prépost nem nevezett ki kanonokot a káptalan megkérdezése nélkül; de sőt a prépost mindig megkérdezte a káptalant a kanonokok kinevezése alkalmából és kérte megegyezésöket. Az egy kivételt a felperesnél tévé, s ezért akadályozta meg a káptalan, hogy kanonok legyen. A kinevezési okmányra nézve úgy véli, hogy mindegyik kanonok kapott olyat, melyben a káptalan hozzájárulása meg van említve.

Többé-kevésbbé szabatosan, de hasonló értelemben nyilat-

koztak a többi tanuk is, legkimerítőbben — magától értetik — az alperesek tanui. Tamás viceprépost, például, határozottan kijelenté, miszerint ahhoz, hogy valaki kanonokká lehessen a pozsonyi káptalanban, okvetlenül megkivántatik a kanonokoknak a káptalanban, a kinevezés előtt, közösen hozott megegyezése (consensus capitularis, ante collationem, communis); mert különben a kinevezés jogilag (ipso iure) érvénytelen. Arra tanu nem emlékezik, hogy a prépost kinevezését (a Jánosfia Miklós esetét kivéve) a káptalan visszautasította volna; de arra se, hogy a prépost kinevezett volna a káptalan hozzájárulása nélkül valakit kanonoknak, minthogy — mint hallomásból tudja — ez a régi szokás.

Ha a préposti helytartó ezt így tudta, meg kellett volna kérdezni őt, miért nem figyelmeztette erre urát, midőn az Jánosfia Miklóst kanonokká kinevezte az ő jelenlétében? Miért nem tiltakozott az ellen, mikor a prépost beigtató parancsa végrehajtásával a kiközösítés fenyegetése mellett első sorban őt bizta meg? De kérdést ez irányban a tanuhallgatók nem tettek.

Ezek után a per kimentele nem lehetett kétséges, főleg miután kiderüle, hogy Jánosfia Miklós tényleges beigtatása is csak megkíséreltetett Ivánka által, de e ténykedésében a káptalan által meggátoltatott.

A bizonyítási eljárás befejeztetvén, a felek egy-egy bírótársat választottak tanácsadóul az apát mellé; a felperes Hermannt, walchunskircheni plébánost, az alperes Andrást, a passauai püspöknek a lelkiekben helytartóját. E tanácsnak nyújták be a felek informatióikat írásban; a vád- és védbeszédeket, mondanák ma.

Henrik apát 1342. március 14-én hirdette ki ítéletét a skotok ebédlőjében, hol a tárgyalások rend szerint folytak: Minthogy Jánosfia Miklós állításait bebizonyítani képes nem volt, az alperesek a vád alól fölmentetnek, Szalai Miklós kanonoki javadalma birtokában megerősítettvén.

*

Jánosfia Miklós további sorsáról nincs tudomásom*); ellenben Mihály prépost püspökválasztásáról igen érdekes adatokat jegyzett

*) Dr. Rimely Károly *Capitulum Eccl. Posoniensis* című, kézirat gyanánt kiadott monografiájában Jánosfia Miklósról (lásd a 252. lapon) három alakban is megemlékezik így:

„1339. Nicolaus Joannis de villa Giulia parochus s. Michaelis. Occurrit adhuc 1341.“

föl VI. Kelemen pápának 1342. június 6-án kelt bullája, miről azért teszünk rövid emlékeztést, minthogy a váci káptalan elhaló püspökválasztási jogát ez — úgy tetszik utosó — alkalommal sajtóságos módon gyakorolta.

Meghalván, ugyanis, Rezső váci püspök, a váci kanonokok valószínűleg nem tudtak a választandó püspökre nézve se közvetlen se közvetett választást megejteni. Végre abban egyeztek meg, hogy felkérik János aradi prépostot, szemeljen ki ő hármat a váci káptalan tagjai közül püspök-választókul, kik aztán Mikályunkat hitták meg püspöknek. Ez még XII. Benedek pápa életében († 1342. apr. 25.) történt. Utóda, VI. Kelemen a választást megvizsgáltatta, törvényesen megejtettnek találta, és Mihály pozsonyi prépostot, ki akkor már 25 évesnek mondotta magát és diaconus volt, hibás balszeme dacára a váci egyház püspökévé nevezte ki és (1343. november 13.) megengedte, hogy magát bármely katolikus püspök által püspöknek fölszenteltethesse.

Az ekként megüresedett pozsonyi prépostságot a pápa Imbertnek, a tizenkét apostolról címzett romai egyház biboros áldozárának adományozta.

Mihály husz éven túl kormányozta a váci püspökséget*); utóbb — ha nem csalódom — egri püspök lett.

Pór Antal.

„1341. Joannes Alexander litigabat cum priore (Nicolao de Scala) ob canoniam litemque in favorem Nicolai decedit qua delegatus Henricus Abbas Scottensium Benedictinorum Vindobonensis.“

„1342. Nicolaus de Simighio obtinuit expectativam ad vacans secundum stallum in Capitulo.“

T. kollegám szíves tudósítása szerint az általa összeállított kanonoki névsor e részét egy régibb kéziratból vette át, melyről azonban a közlöttek után is bátran allíthatni, hogy teljesen megbízhatatlan.

*) Theiner, Monum. hung. I, 971. 972. 983. számok. Fejér, Cod. Dipl. IX/I. 68. I. IX/III, 300. I.

II.

Adatok a pozsonyvármegyei Kis-Kárpátok vidékének történetéhez.

(III. közlemény.)

Nádas, Nahács, sz. Katalin-zárda.

Ha koszorús Kisfaludy Károlyunk — remek mohácsi elegiájában — Mohács gyászos tájékáról ekkép énekelhetett:

„Hantra dül a pásztor s füttyürészve legelteti nyáját;

S nem tudja, kinek hős pora nyugszik alatt;“ —

vajmi méltán elmondhatjuk édes hazánknak nagyobb közönségéről, hogy legtöbbször nem ismerjük az általunk lakott vidéknek multját, nevezetesebb eseményeit, — ha szerény körben is működött — de azért jeles s emlékezetre méltó férfiai. — A művelt mellék-névre igényt tartó utas gyakran elhalad egy igénytelen falu mellett, — beéri azzal, hogy a falu nevét egy két napra megjegyyezze magának — s tovább halad; — pedig e faluban volt hajdan egy kiváló családnak kedvencz tűzhelye, mely családnak multja egy emlékezetes lapot tölt be édes hazánk országos történetében!

Amott csak szerényen magaslik ki — a falu szalmatetői között — egy egyszerű templom; és ma már nem is sejtik, mily nagylelkű s nemes lélekben szülemlett meg századok előtt alkotványának vallásos gondolata. — Évek hosszú sora után valamely utazó műbarát méltatja behatóbb figyelemre s álmélkodással gyönyörködik mind egyes építészeti részleteinek művészi kivitelében, mind egyházi szereinek műbecsében.

Vajmi gyakran kellemes felfedezéseket tesz az egyházi s plébániai régi iratok között, s örömmel győződik meg arról, hogy a félreeső falusi magányban gyakran oly kiváló férfiak viselték a lakosság lelki gondozását, kik méltók, hogy emléküket századokra megörökíttessék.

Ilyen s hasonló eszmék buzditottak évek előtt arra, hogy együvé gyűjtsem azon vidéknek nevezetesebb s érdekes helys művelődéstörténeti emlékeit, mely vidékre engem az isteni Gondviselés helyezett. Ezen eszmék adtak lételt a „Kiskárpáti Emlékek Vöröskötől-Szomolányig“ cz. munkámnak, s ugyancsak ezen eszmék serkentenek e mű második kötetének megírására, — melynek tárgyát a Nádistól-Beczkóig terjedő kiskárpáti tájéknak helytörténeti emlékei fogják képezni.

Ezen második kötetnek adataiból óhajtok itt a t. olvasóval néhány töredéket közölni.

Nádas.

E község — a Kis Kárpátok fehér hegyei alatt fekszik, Nagyon valószínű, hogy a „fehér hegyek“ elnevezés épen a Nádas tőszomszédságában emelkedő kopár hegyektől vette eredetét, mely hegyek igen szép fehér kavicsot tartalmaznak.

A község nevének eredetétől, illetve magyar nevérol hallgat a krónika.

Talán nem egészen alaptalan azon feltevésem: hogy hajdan — midőn a földmivelők munkás keze még oly serényen nem működött, a Nádas melletti nedves réteken sás és nád termett, s a községet a határában termett nádtól elnevezték.

Nádas községének — helyi fekvésénél fogva már régóta fontos szerep jutott ki.

Az ugyanis a Nagyszombattól-Jablonicz-Szeniczig vonuló fehér hegyi országútnak — mintegy kulcsát képezte. Ezen országút már a régi századokban nevezetes közlekedési vonal volt, mit egyrészen az ezen utvonalba esett, jelentékeny jövedelmű vámok, s még nagyobb részen azon szembeszökő helyi körülmény bizonyít, hogy Nagyszombat vidékéről s a Pozsony felőli Kárpátaljáról — Szeniczczel közlekedő közönség — legkényelmesebben s leghamarább Nádason át jöhetett a Szenicz melletti hegyentúli vidékre.

Ennélfogva ezen út vonal s vele Nádas községe is több emlékezetes hadi eseménynek lettek színhelyeivé. — Midőn II. Stibor meghalálozott s leányának Katalinnak férje: Bánffy Pál — a Stibor-féle örökség elnyerése érdekében buzgólkodott, — Nikolajko de Stiborics, I. Stibor fivérének ivadéka — a fehér hegységi uton nagy sereggel tört be az országba, hogy a

Stibor-féle tömérdek birtokot erőszakkal hatalmába ejtse. Nikolajko tüzzel vassal pusztított.¹⁾

A nadasi országot Rákóczi korában is jelentékeny közlekedési vonal volt. Beresényi Miklós 1704. évi December 17. 18. Nádas mellett és Szomolány körül táborozott.²⁾ Ugyanezen évben Rákóczi serege Nádas tájékán verte meg Ricsán, osztrák tabornoknak seregét.³⁾

Nádas községe szintén színhelyévé lön az 1848. évi szabadságharc több jelenetének, melyeket a szabadságharc történetírói nem hagytak figyelmen kívül. — Nádason úgy a magyar mind az osztrák seregnek egy jelentékeny része vonult át.

Nádas községe régóta a Nyitra vármegyében — Jabloniec mellett fekvő Korláthkeő várnak egy uradalmi részét képezi.

Nádasnak birtokviszonyaira nézve érdekes felvilágosítást találtam gróf Apponyi Józsefnek Korláthkeő várát illető feljegyzéseiben (1846. évből).⁴⁾

Apponyi József a családi levéltár adatai nyomán azt állítja, hogy Korláthkeő várát kezdetben valószínűleg Berencs birtokosai birták. Berencs 1041. évben az Abanemzetséget uralta,

Berencs 1289. évben Ugrinnak — Újlaki Póth fiának birtokába jutott.⁵⁾

Berencs 1292. évben csere útján Aba comesről cseklészi gróf Abraham birtokába került. (Apponyi ltár), ki atyja volt Angelikának, az Apponyiak ősanjának.

Korláthkeő vára később az Újlaki családnak birtokában volt. Ettől a Bánffyakra szállt, kik a korláthkeői előnevet használták. Miután Bánffy Mihály a felségsértés vétkében elmarasztaltatott, Korláthkeő vára Matyás király idejében a koronára szállt. —

Korvin Mátyás Korláthkeőt Königspergi Pankacz János, külföldi vitéznek adományozta, ki, mivel idegen volt, többnemű támadást szenvedett, s a vár birtokát meg nem tarthatta. A vár s uradalom ezután ismét az Újlaki családot uralta. (Nyitrai káptalan ltára).

¹⁾ B. Mednyánszky Dénes Jegyzeteiből.

²⁾ Thaly Kálmán: Archivum Rákóczianum. IV. 219—221. 1.

³⁾ Bál M. II. 203.

⁴⁾ Ezeket szíves volt velem közölni gr. Apponyi Gusztáv ur.

⁵⁾ Wagner. Gen. Tabell.

A várat Ujlaki IV. Miklós, erdélyi vajdától, 6 ezer aranyért vette meg Bucsani Ozvald bán, s ezen új birtokos felvette a Korláthkeői előnevet.

1502. Korláthkeői Pál kancellár birta Korláthkeőt, utána ifj. korláthkeői Ozvald albán, komáromi főispán későbbben Korláthkeői János, Antal Zsigmond.

Ozvaldnak ifjabb leánya Anna — Székely Ferencznek később Baracskey Pálnak neje, — a fejedelem ellen tanusított ellenzékeskedése miatt elvesztette birtokainak legnagyobb részét s velők Korláthkeőt is, melyet ezután Zsigmondnak leánya Erzsébet, Nyáry Ferencznek neje, szerzett meg a királytól.

Holta után az oldalagos rokonság jutott Korláthkeői birtokába.

Az utolsó férfi ivadék elhunytával — t. i. László fiának (neve?) halálával Korláthkeői birtoka leányainak u. m. Julia Eva és Teréznek kezére került.

Julia veje volt Bossányi B., Eva szintén egy Bossányi grófhöz ment férjhez. Teréz pedig Apponyi Jánossal kelt egy be, ki (Nagy Iván szerint) nemzé Pált. Pálnak neje volt Herberstein Janka grófnő, Pál fia volt József, ki 1808. April 8-kán grófi rangot nyert. József fiai Apponyi Lajos s Gusztáv; ez utóbbi tényleges ura Korláthkeői uradalma egy részének.

Gróf Apponyi Józsefnek imént ismertetett birtok — és genealogicus leírása nem hangzik össze Nagy Ivánnak a Korláthkeői családról közölt ismertetésével. —

Nem lesz felesleges Nagy Ivánnak adatait is itt ismertetnem. Sajnos, hogy nem állott rendelkezésemre a lehetőség, hogy az eredeti okmányok felkutatása alapján biztossággal megmondhatnám: mely adatok egyeznek meg a történeti igazsággal.¹⁾

Idősb Bucsányi Ozvald, machói albán, 1445. évben vette meg 4000 aranyért Ujlaky Miklóstól Korláthkeői várat. Nagy Iván e szavaknál hibásan helyezi Korláthkeőt Pozsonyvármegyébe.

¹⁾ Kérdést intézvén mélt. gr. Apponyi Gusztáv úrhoz a korláthkeői levéltár kutatása iránt, azt nyertem válaszul: hogy a levéltár a Motesiczky-féle korláthkeői uradalmi rész eladása (1840-es évek) alkalmával — a Motesiczkyék kezében maradt, s ezektől minden ügykezet daczára nem sikerült azt eddig visszaszerezni.

Hol van most? — Nem tudom. Remélem, hogy később erre nézve birtos felvilágosításokkal fogok szolgálni.

Bucsányi Ozvaldot 1447. évben Hunyady János erősítette meg Korláthkeő birtokában.

Ozvaldnak fia : Mihály, az atyja által viselt báni hivatalról Korláthkeői Bánffy Mihálynak nevezte magát, ki hűtlenség czimén Korláthkeőt elvesztette Mátyás 1485. évben Korláthkeőt Kvinspergi Planker János német eredetű királyi udvari katonának adományozta, azonban ezen adomány érvényre sohasem juthatott mivel I. Ozvaldnak másik fia : Bucsányi II. Ozvald, ki Zakynak is neveztetett a vár birtokában megmaradt s 1498. évben korláthkeői bárónak írta magát. . . . Fiai János, ki 1493. évben Krakóban tanult és Antal ifjan haltak meg. Zsigmond 1535. évben halt meg. Péter ki Bucsányi Korláthkeőinek írta magát, 1526. évben halt meg Mohácsnál. — Nagy Iván azt állítja, hogy benne kihalt a Korláthkeői család férfi ága. Nagy Ivánnak ezen legutolsó állítása nem egyeztethető meg az Apponyi család előbbi ismertetés e végén felhozott azon — bizonyos állítással : miként a Korláthkeőn maig is birtokos gróf Apponyi Gusztáv nagyanyja : Apponyi János neje Korláthkeői Teréz bárónő volt. — Ezen állítás szerint a Korláthkeői család férfi ivadékanak a mohácsi vész után is hosszabb ideig kellett élnie, ha csak Korláthkeői birtokos más család nem vette fel a Korláthkeői vezetéknévét. —

A Labsánszky családról tudva van ugyanis, hogy a Korláthkeői előnevet használta s néha Korláthkeői de Labs alatt is fordúl elő.

Korláthkeő a XVI. század második felétől kezdve több birtokost uralt. Báthory István országbirónak egy 1578. évi Korláthköt érdeklő végzésében Pongrácz Gáspár, Apponyi János, Cziráky Balázs s Dezsffy István említetnek Korláthkeő közbirtokosai gyanánt.¹⁾ 1616. évben Török István, Apponyi Péter, Pongrácz Dániel.²⁾ 1619. évben Pongrácz János.³⁾ 1692. évben Labsánszky János. 1699. Batthyány Ádám gróf, harrei Dusart Jakab s Labsánszky János.⁴⁾ 1782. évben b. Pongrácz János, Apponyi János és Bossányi.

A Pongrácz család egészen e század elejéig fentartotta

¹⁾ Vitennczi uradalmi levéltár XVII. Lad. Fasc. 1. N. 7. 18 drb oklevél.

²⁾ Vitennczi vagy jókeői ltár. Lad. XVII. Fasc. 2. N. 24.

³⁾ U. Ott. N. 53.

⁴⁾ U. Ott. Fass. 3. N. 57.

magát a korbáthkeői uradalom birtokában, az Apponyi család pedig egészen mai napig.

A korbáthkeői birtoknak egy része, úgy látszik, a mult századnak vége felé a gazdag Motesiczky család kezére ment át, és pedig rokonsági örökösödés czimén.

A Motesiczky család e század folyamában a Pongrácz birtoknak is urává lett. — A gyászos véget ért Motesiczky család — mely a dúsgazdagság kincses ládáját a szegénységgel cserélte fel, — Korbáthkeőt is elvesztette. Az egyik birtok-részt az 1840-es években herczeg Windischgrätz vette meg s azt most is bírja, a másikat pedig Krisker idegen család.

A Pongrácz és Motesiczky családoknak volt Nádason két csinos uri kastélyuk. Az egyik a község felső — azaz éjszaki részén áll — s jelenleg Krisker család tulajdona; a másik a község éjszakkeleti részén s Windischgrätz birtoka.

Az előbbeni kastély két emeletes s Mansard-féle izlésben egy dombon épült. — A kastély szomszédságában csinos angol kert terül el. A kertben találtató régi fákról, s a kert éjszaki részén látható régi omladékokból következtethetjük: hogy e beltelek már ezelőtt is uri lakúl szolgálhatott. Igen érdekes e kertnek azon része hol egy régi épületnek csekély romjaival találkozunk. E romokból fenáll még egy kövekből épült régi kapuboltozat vagy kapukeret; ennek szomszédságában van ülőhelyül szolgáló 12 koczkaalakú kő; e kövek mindegyikén egy történeti nevezetességü név van bevésve, ilyenek: Verbőczy, Pázmán, Pálffy János stb. E kastélynak egy kápolnája is volt, melyben ünnepés vasárnaponként 9 órakor, hétköznap pedig 12 órakor ajánlatott fel a sz. mise. Az 1782. évi Canonica Visitatióban fel van jegyezve azon engedély másolata, melyet gr. Batthyány primás 1780. febr. 21. adott arra nézve, miszerint e kápolnában a b. Pongrácz család tagjai s környezete sz. misét hallgathatnak. — Nagyobb ünnepeken nem volt szabad itt sz. misét felajánlani: ezen évi ünnepek között van sz. István ünnepe is. — A Pongrácz család ezen időtájban állandó házi káplánt tartott magánál.

Nádas egyházi emlékei.

Nádas egyházi emlékei között kiválóan említendő annak úgynevezett „külső temploma“, illetve régi plebániái temploma,

mely Nádas éjsz.-kel. részén egy hegyen kimagaslik. E templomról bizvást állíthatjuk, hogy e vidéknek egyik legrégibb egyházi emléke. — Szentélye félkörű, s eredete a románizálás korába nyul vissza. — A szentély párkánya a románkori félkörű párkánydiszszel van ékesítve. Egykorú-e a szentélylyel vagy sem? nem határozható meg.

Az 1756. évi Can. Visitatio e templomról azt állítja, hogy 1245. évben épült.

A templom egyik régi emléke: a hajó ajtaján levő vaspánt, mely magán viseli a góth izlés jellegét.

E templom a múlt század végén jelentékeny ujitáson ment át. Egész hosszasága 7 öl.

A hajó kezdetén volt a báró Pongrácz családnak sirboltja.

A jelenlegi plébániai templom, mely a község közepén emelkedik 1753. évben kezdett épülni, s 1763. évben fejeztetett be. A templom legnagyobb jótevője volt Korláthkeőy Lászlóné szül. Oltlyk Julia urnő, ki a templom építésére 1667. feb. 21-én — jelentékeny építési anyagot s rozbehi jobbágynak 10 évi robotját adományozta. A templom az ő beltelkén épült. Ezen kívül 1761. Nov. 27. ezer forintnyi alapítványt tett a templom javára.*) A templom jótevői között kiemelendő báró Pongrácz Jánosnak özvegye szül. Jankovics Krisztina urnő, ki a főoltár díszes tabernaculumát 1000 frt árán készítette, s az izlésesen készült szószékhöz jelentékeny összeggel járult hozzá.

A nádasai templomnak kegyurai a múlt században valóban nagylelkűen töltötték be kegyuri s nagyuri feladatukat. B. Pongrácz János a templomnak egy művészileg készült ezüst lámpát adományozott.

1776. évben b. Pongrácz János s neje Fischer Janka, — két értékes casulát adományoztak a templomnak.

Az egyik arany virágokkal volt átszőve s arany prém-szalagokkal volt ellátva.

1802. b. Pongrácz Nep. János a nádasai templomban egy oltárt emeltetett a sz. kereszt tiszteletére, s ezen kívül az isteni szolgálathoz két ezüst kannácskát (ampullae) adományozott.

1803. évben — az általa emelt oltárnak egy 260 frt értékű

*) Az alapítványi levél másolatát lásd az 1782. Can. Visit.

ezüst kelyhet, továbbá egy 213 frt értékű ezüst füstölőt s 3 casulát ajándékozott.

B. Pongrácz János ezután sem fogyott ki jótékonyágából, mivel már 1804. évben ismét két ezüst kannácskát s egy ezüst tányért 160 frt értékben ajánlott fel Isten dicsőségére. Miskolczy Márton Pongráczot méltán „valódi patronus“ melléknévvel tisztelte meg. A templom 1806. évben új orgonát kapott, melyre b. Pongrácz 200 frt, Festetich Pál özvegye 350 frt, Apponyi József 240, s Motesiczky Pál 75 frtot áldoztak.

A t. olvasó, remélem, örömmel fogja olvasni a vallásos jótékonyág imént felsorolt áldozatait, mert ezek bizonyágul szolgálnak arra: hogy a magyar főurak soraiban mindig találkoztak oly nemeslelkű egyének, kik értették és gyakorolták a „noblesse oblige“-féle közmondást.

A nádasi egyházi emlékekkel kapcsolatban nem hagyhatom említetlenül a nádasi plébánia körében — a múlt század végén létezett „catecheticus congregatiót.“ Ezen congregatio — illetőleg társulatnak — 1783. évből való évkönyvében jelezvék a társulatnak alapszabályai, melyek közül a következőket tartom kiemelendőknék.

A társulat tagjának tudniok kell a hit titkait imádkozni, s a vallásban tudatlanokat oktatni.

A társulat tagjai kötelesek voltak a keresztyény oktatást hallgatni, ehhez gyermekeiket s cselédjeiket előkészíteni s tanítani, s a társulatba való belépés napján a hitvallást letenni.

A tagoknak kötelességük volt továbbá a beteg testvéreket meglátogatni, s a megholtak temetésénél tisztelegni. A társulatnak voltak úgy nevezett előolvasói, kik a körmeneteknél előimádkoztak s előénekeltek: házankint előolvasták a catechismust s a tudatlanokat oktatták. Ugyanezt tették a nőnemű testvéreknél az előolvasónők.

Nádas már félszázad óta részese egy ritka és példás vallási s társadalmi ünnepélynek, mely „rozsa ünnepnek“ hivatik. Alapította Styrteczky Imre, nádasi plébános, később pozsonyi kanonok 1837. évben.

Ezen ünnepen az alapító levelének értelmében évenként egy kath. leány, ki vallássosága, példás erkölcsös magaviselete, szülői

iránti engedelmessége által kitünt, 100 frtot kap. A leány, ha nem született a nádasi plébánia körében, kell hogy legalább 7 évig tartozkodott legyen a plébánia körében u. m. Nádason, Binócson, Raszohovon vagy a nádasi plébániához tartozó majorok, vadászházak, malmok, vagy téглаégető házban. A leány nem lehet 17 évnél fiatalabb s 25 évnél idősebb.

Az alapító levél teljesen leírja azon kellékeket s tulajdonokat, melyekkel a jutalmazandó hajadonnak felruházva kell lenni.

A lelkész s a község előljárosága a plébániabeli leányok közül hármat kijelölnek, kik közül a plébánia házbirtokosai egy rózsakirálynét választanak. A választási eljárásnál az alapító levél czélszerűen gondoskodik minden részrehajlás és visszaélés elkerüléséről. A rózsaunnepély két évben Nádason, a harmadik évben Nádas fiók községében: Binócson megtartandó.

Az ünnepély pünkösöd hétfőjén vallási körmenettel szokott megtartatni. A körmenet a nádasi plébániai templomból a felső templomba vezettetik. A körmeneti ájtatosság részleteit határozottan állapítja meg az alapító levél. A választás előtt a szent lélek kegylme hivatik segélyül egy énekkel. A választási szavazás golyókkal eszközöltetik; és pedig golyókat vetnek a választók a három kijelölt hajadon részére felállított szavazó ládácskába. A mely leány legtöbb golyót nyert, az a rózsakirályné, kit egy szép rózsakoszorúval megkoszorúznak. A körmenetnél koszorút a plébános által kinevezett legpéldásabb viseletű ifjú egy bársony vánkoston viszi. A rózsakirályné köteles e koszorút esküvőjére elvinni s ezután is megőrizni.

A 100 frt összeg a bírónál letétetik s ez összegről a rózsakirálynénak hiteles okirat állítatik ki. Ha a rózsakirályné megjutalmazása után rossz magaviseletet tanusítana, a 100 frt jutalmat elveszti. E jutalom általában akkor adatik ki a leánynak, midőn férjhez megy. A rózsakirályné jutalmát elnyerhetik mind a földmives, mind az uri és kézműves családok leányai.

A gondos alapító akkép intézkedett, hogy 4 éven át a földmivesek leányai, ötödik évben pedig az uri s kézműves leányok jelöltessenek ki rózsakirálynéül. Stvrteczy plébános e czélra 2000 p. p. frtnyi alapítványt tett.

Az alapítvány mai napig fennáll, s jótékonyan hat az ifjúság erkölcsösségére. A rózsaunnepélyre a szomszéd községekből is sok ajtatoskodó jelenik meg.

N a h á c s.

Nádasról éjszakkeletnek országút vezet Nahács község felé. . Az országút hegyes völgyes. Ezen az uton kellemes látvány tárul szemünk elé a Prekázska nevű Windischágrtz-majornal szemközti térségen melyen több száz öl hosszú rendesen kiültetett gyümölcsfa sorokat pillantunk meg. — Valóban ritka látvány, — mivel e vidéken a gyümölcsfa tenyésztés nincs kellőleg felkarolva. Az említett gyümölcsfasorok vagy harmincz év előtt ültetettek ki, s körülbelül 80 holdnyi térséget foglalnak el.

Nahácshoz közeledve, — balra gyümölcsfákkal kiültetett földeket pillantunk meg. E földeken Nahács lakói a múlt században szőlőt műveltek.

Egy 1768. April 21. kelt hivatalos kimutatás szerint Nahácson 104 $\frac{1}{2}$ — kapásra való szőlőföld volt művelés alatt, és csak 8 holdat tevő szőlőkert volt kiírva. *) Ma a régi szőlőknek semmi nyomuk sincs.

A hegylejtőn épült Nahács község nyugoti részének egy kimagasló pontján emelkedik a templom, melynek épületét messze vidékről lehet látni. — A templom mellett — szép tájképek panorámája gyönyörködteti a természetnek barátját. Éjszakkeletre a Vágújhelytől Szered felé vonuló Vágvölgynek legnagyobb része látható. A Vág menti hegyeken innen fekvő termékeny dombos völgyes vidéknek számos községét szabad szemmel lehet szemlélni. Délkeletre nyúlik el a Nagyszombat vidéki rónaság. Délnyugotról pedig a kiskárpáti hegyek aljában regényesen fekvő több község.

A Nahács temploma körül levő temető egy kőfallal van kerítve. A kőfalon délkeletről egy kőből faragott kapukeret van. A keret felső részén van egy olvashatlan latin felirat, mely mellett az 1612. évszám látható.

A nahácsi templom egyszerű góth izlésben épült. — Szentélyének evangeliumi részén van egy egyszerű, falból kiálló szentségház, melynek mélyedése négyszegű vasráczozattal van elzárva. E ráczozat egykorú a szentségházzal. A szentségház felső részét képező kökeresztben az 1596. évszám olvasható.

Az 1756. évi Canonica Visitáció említi, hogy a templomot

*) Egy másolat a nahácsi község iratai között.

alapjából a gróf Erdődy család emeltette. Ha ez áll : akkor kétségtelen, hogy a templom egykorú az imént említett szentség-házzal, miután a Jókeői uradalomhoz tartozó Nahács, csak a XVI. század végével jutott az Erdődyek, illetve Erdődy Tamásnak birtokába.

A templom góth boltozatának gerinczei csak kis mérvben szöknek ki a falból s a szentélyben egyszerűen a fal közepe táján kezdődnek, míg a hajóban négyszegű féloszlopból keletkeznek. A diadalív mely a szentély s hajó között van, vagy 2 lábnyira nyúl le a boltozattól.

Nahács egyházi emlékei között kegyeletesen kell megemlékezni gróf Erdődy Ádám, nyitrai püspöknek s gróf Erdődy György, kamarai elnöknek a nahácsi plébánia iránt tanúsított nagylelkűségeiről, melylyel a plébánia javítására vagy 12 holdnyi szántóföldet adományoztak volt, miért a plébános sz. miseáldozatot volt köteles érettek felajánlani. Az 1731. évi Canonica Visitatio ekkép emlékezik meg ezen jótékonyságukról : „Quibus proinde etiam ipse Visitator pro hac singulari erga Parochos cura ac sollicitudine gratias refert immortales“. —

Nahácson is életbe volt léptetve a catecheticus társulat, melyről Nádasnál megemlékeztünk. — A hitoktatás s népnevelés körül itt buzgón fáradozott Fándly János plébános (1780—1811.) Buzgó működését már kezdetben szép eredmény koronázta, mivelhogy az 1782. Canonica Visitatióban olvassuk : „miszerint a nép a catechismus vizsgáját kitünően kiállta.“

Fándly nemcsak szóval, de írásban is buzgólkodott a vallásos oktatás körül. Ő ugyanis több vallásos s oktató könyvet adott ki tót nyelven; így egy kis kivonatot a catechizmusból, szent beszédek.

Nahácson még e századnak elején több nemes inscriptio-nalista lakott s 1830. évben fajzási jogaik megállapítása végett egy vármegyei küldöttség működött.

Nahács határa — egyike a vidék legmostohább határainak. A hegyek melletti részét, keresztül kasúl szelik a vízmosások, melyek egy részben annak tulajdonítandók, hogy a község régi lakosai nem sokat törődtek a határ gondos művelésével.

A nahácsi templomnak éjszaki részén vagy huszonnégy percznyi távolságban Nahács községétől emelkednek egy hegyen

a sz. Katalin zárda

és templomnak romjai.

A romok néma tanui gróf Erdödy Kristóf vallásosságának. — E gróf 1618. évben vetette meg alapját a templom- és zárdának. Az alapító levelet gr. Drugeth György előtt állította ki a vittenczi kastélyban.¹⁾

E levél értelmében 12 ferenczrendi szerzetes vette át a zárdát; az alapító azonban arról is gondoskodott, hogy a zárda több szerzetesnek is szolgálhasson hajlékul. Az alapítónak ezen reménye teljesezésbe is ment; miután 1782. évben 33 szerzetes lakta e zárdát.

A templom sz. Katalin tiszteletére volt ajánlva. A zárda és templom mindig sz. Katalin név alatt voltak ismeretesek.

Az alapító levélben említetik, hogy a sz. Katalin zárda a sz. Katalin tiszteletére régi időktől fogva fenállott kápolna mellett építendő. E kápolnában — ugyanezen levél állítása szerint — sz. Katalin közbenjárására csodák történtek.

A sz. Katalin kápolnához még más jámbor hagyomány is fűződik. Apponyi Balázs, Barsmegye főispánjának fia : János, — követve vallásos lelkületének sugallatát elhagyta atyai házáat : Korláthkeőt — s a fehér hegységben mint remete szolgált Istennek. Tartózkodási helyét a sz. Katalin templom szentélyének baloldalán volt barlang képezte.

Apponyi János szülői — megtudván sok kutatás után — fiúk új életmodját, felszólították őt, térne vissza szülői házába. Ő vonakodott engedelmeskedni. Szülői erőszakhoz folyamodtak, — de hiába, mivel János útközben hirtelen meghalt.²⁾

Erdödy Kristóf az alapító levélben határozottan kifejezte azon kívánságát: hogy a zárda szerzetesei mind őt, mind utódjait valódi patronusaiknak elismerjék, s ezen elismerésüknél fogva megemlékezzenek róluk úgy sz. miséikben, valamint imáikban is, különösen pedig az alapítónak anyjáról szül. báró Ungnád Anna Máriáról, kinek halála évfordulóján kötelesek voltak a zárda tagjai a felső-diósi templomban, hol a megholt grofnő tetemei nyugsznak, ünnepélyes gyászmisét és zsolozsmát végezni. — A

¹⁾ Dejthei Can. Visitatio. 1782.

²⁾ Kazy : Hist. Hung. 143. s a gr. Apponyi József által irt jegyzetek.

zárdá tagjai kötelesek voltak az alapító lakására — akár vallási oktatás, akár szentségek kiszolgáltatása végett eljönni.

Az alapító levél csupán zárdáról szól; azonban kétséget nem szenved, hogy Erdődy Kristóf volt a zárdá melletti templom alapítója is. Erről tanuskodik Kazy a már említett helyen.

A templom egyes részeiről egy XVIII. száradból fenmaradt leltár*) ad több felvilágosítást.

A templomnak 6 oltára volt.

A főoltáron 4 köoszlop s három gypszszobor volt. A karzatot hat köoszlop tartotta.

A torony alatt három ajtó szolgáltatot bemenetet a templomba. A karzaton fára festett képek voltak.

A templomnak egy oltára alatt volt gróf Erdődynek sírboltja.

A sírboltot négyszegű kő fedte. Sz. Katalin egyház sírboltjában temetkeztek Korláthkeő urai is; nevezetesen az Apponyiak.

A templom szomszédságában 8 külön álló kápolna volt.

A zárdá szerzetesei kétségtelenül lelkészi segélyt szolgáltatottak a vidék lelkészeinek.

A zárdát II. József törölte el, gróf Erdődy József kancellár 1797. évben megvette a vallásalaptól a templomot, zárdát s a zárdához tartozó szomszéd ingatlanságokat. Őseinek a templomban elhelyezett tetemeit Galgóczra vitette. Apponyiék pedig a Jabloniczai templom sírboltjában helyezték át őseiknek a sz. Katalin sírboltjában őrzött maradványait.

A jámbor vándor — elmerengvén e hely romhalmaza felett — képzelete szárnyain elröpül a multnak azon időszakába, midőn a vérese s bagoly lakta falak között a szerzetesek s hivek imája felhangzott a mindenség alkotójához, s fájdalmasan felsohajt:

„Mulandóság a királyok királya,
Ez a világ az ő nagy palótája,
Sétál fel és le benne
S' nincs hely hová ne menne.

Jedlicska Pál.

*) Viténczi urad. levéltár Lad. XVI. Fasc. 4. N. 70.

III.

Egy elhanyagolt tudományszak és a pozsonyi városi levéltár.

Aki figyelmesen elolvassa soraimat, az át fogja látni, hogy nem haszontalan és alaptalan siránkozást végzek, midőn szerény czikkem első részében a magyar diplomatikáról, mint elhanyagolt tudományszakról beszélek, — bár ez az első pillanatra hihetetlennek, sőt — tekintettel arra a temérdek oklevél-publikációra — szinte lehetetlennek látszik is. Pedig, mégis úgy van; — a magyar diplomatika a magyar történetírásnak mostoha gyermeke, a kin a történet művelőinek egy része, mint a rossz mostohák, legfeljebb üt egyet, — a legnagyobb rész nem törődik vele.

És ez minálunk valóban szinte megmagyarázhatatlan jelenség. Államunk kezdete óta mindig diplomás nemzet voltunk; nemességünket s jogainkat diplomákkal igazoltuk; alkotmányunk egész a legujabb időkig egy diplomán, II. Endre arany-bulláján, sarkallott; és ma hol állunk a magyar diplomatikai ismeretek dolgában? Ott, hogy nem egy, úgynevezett „történész“ diploma alatt legfeljebb régi írást ért; a publikumnak meg oda terjednek a diploma felől való nézetei, hogy azt kutya-bőrre szokták írni, s manap már csak a nemesi házak padlásain található, hogy vannak diplomatikus bábák, hogy a megélhetésnek nélkülözhetetlen feltétele az oklevél, s hogy a diplomatika valami furcsaságokra tanító tudomány lehet.

És ez még nem volna oly nagy szerencsétlenség, ha csupán az az egészen laikus publikum vélekednék így a diplomákról s a diplomatikáról; szomorítóbb jelenség azonban az, ha „diplomás“, európai műveltségű emberekre akadunk, a kik előtt a magyar diplomatikai tudomány nem létező valami. Mert ilyenek is vannak ám! — Olyanok, a kik előtt a magyar diplomatikai tudománynak szerény számu ugyan, de tekintélyes gyümölcsei nem léteznek;

— pedig az ilyen emberek könyv nélkül tudják Goethét s kis
 újjukban vannak a „Sturm és Drang“ költőinek művei.¹⁾

Az ilyenek miatt kár volna ugyan rekriminálnunk; de mit
 szólunk arról, hogy a magyar diplomatika ott mostoha gyermek,
 a hol a legédesebb s legféltettebb gyermeknek kellene lennie;
 — a történelem és a jogtudomány művelőinél.

Ma már ugyan minden valamire való történetíró tudja,
 hogy oklevelek nélkül történetet írni lehetetlenség. Ez nem
 szorul ugyan bizonyításra a szakember előtt, de mert a
 diplomatika felől éppenséggel sem tájékozott közönség is
 olvashatja sorainkat, ide igtatjuk néhány jelesünknek a nézetét
 az okleveleknek fontosságáról. „Régi okmányaink — mondja
 egy jeles jogtudósunk — a hazai történelem legfontosabb alapját
 teszik; s azok nélkül nem léteznék mód multunkat historaiilag
 felvilágosítani. Minél nagyobb okmányi apparatusra tehetünk
 szert, annál tökéletesebb történetírásunk.“²⁾ „Nem szenved
 kétséget — hirdeti diplomatikánk lelkes oszlopa, Horvát Á. —
 hogy az oklevelek oly részletes és hű képét adják a középkornak,
 mint semmi más emléke ezen korszaknak; egész nemzedékek
 látszanak mintegy feltámadni szemeink előtt, melyekről a historia
 az oklevelek nélkül nem tudna semmit, az oklevelek
 ismertetnek meg bennünket legalaposabban őseink
 gondolkozásmódjával, erkölseivel azon dicső korszakban, a
 melyben Magyarország teljesen önálló, teljesen független európai

¹⁾ Azok számára kiknek még nem volt alkalmuk (!) a hazai diplomatikáról,
 mint külön tudományszakról értesülniök, ide írjuk a magyar diplomatika
 számbavehető és becses termékeinek néhányát. Ezek: Schwartner M. *Introductio
 in rem Diplomaticam praecipue Hungaricam*. (2. kiadás Budán 1792-ben jelent
 meg.) E munkát magyarra fordította, illetőleg átdolgozta Perger János ily czím
 alatt: *Bévezetés a Diplomatikába*. Pest 1821. — Az újabbak közül: Fejérfpataky
 László. A pannonhalmi apátság alapító oklevele. Budapest 1879. — Horváth Árpád:
Oklevéltani jegyzetek. (I. füzet: Bevezetés a magyar Oklevéltanba. Budapest
 1880. — II. füzet: A diplomatikai írástan alapvonalai. Budapest 1883. Ehhez:
Oklevél-hasonmások gyűjteménye. (XI.—XV. század) Budapest 1883. — III. füzet:
A diplomatikai kortan alapvonalai Budapest 1884.) Ugyancsak Horváltól olvasható:
 Mabillon János a diplomatika megalapítója. Székfoglaló értekezés. Budapest 1884.
 (Horvát Á. oklevéltani munkáit a magyar tudomány minden barátjának
 ajánlhatjuk.) Legújabb terméke a magyar diplomatikai irodalomnak: A királyi
 kanczellária az Árpádok korában Fejérfpataky Lászlótól (Budapest 1885.)

²⁾ Magyar tört. emlékek I. osztály VII. köt. III. l.

állam volt, — sőt Nagy Lajos és Mátyás alatt az európai nagyhatalmak egyike.¹⁾ — Egy másik jeles diplomatikusunk e tekintetben így nyilatkozik: „A történelem segédtudományai között alig van egy, mely fontosságra nézve az oklevéltannal versenyezhetne. A legközvetlenebb leghitelesebb kútforrásból veszi e tudomány bizonyítékait; az oklevelek valósággal hű tükröi a kornak, melyben irattak, hivatalos iratok lévén, melyek oly célból készültek, hogy tulajdonosaikra nézve bizonyítékkul szolgáljanak, fontosságuk a történelem egyéb kútforrásainál, a krónikáknál, évkönyveknél sokkal nagyobb.”²⁾ Ki ne látná be az oklevelek s így az oklevelekkel foglalkozó oklevéltan fontosságát a történetíróra nézve.

De kértheti valaki, mi köze van a jogásznak a diplomatikához? De van ám, még pedig van még ma is, noha nem oly mértékben, mint még csak nem régen volt. Hiszen a diplomatika meghatározása szerint az oklevelek ünnepélyes joglevelek,³⁾ melyeknek mindegyikében az állam valamely polgárának köz- vagy magán jogát érdeklő dologról van szó. Hogy ne volna nálunk, kik még ma is sok tekintetben „jogásznemzet” vagyunk, fontos a diplomatika a jogászra nézve, mikor alkotmányunk sarkalatos törvényei a szó szoros értelmében vett oklevelek; s a mikor vonatkozólag törvényeinkre, melyeket minden idők valamirevaló jogászának ismernie kötelessége, ezeket írja hires Werbőczink: „consuetudo nostra (t. i. in iudiciis observanda) in quadam sui parte ex principum privilegiis sumitur.”⁴⁾ Igaz ugyan, hogy 1848 óta mind köz- mind magán jogunk egészen átalakult; de azért sem a mai köz-, sem a mai magán jog nem semmisítette meg jogaink régi hagyományait s a jogász, a ki ma valamely köz-, vagy magánjogi kérdés behatóbb tanulmányozására adja magát, kénytelen e jogok elsőrendű forrásaihoz, — az oklevelekhez fordulni. Hogy ez így van, az előadottak után még abból is világos, hogy a régibb és újabb törvény- és jogtudósoknak egész sorát fel tudnók sorolni, kik a jogtudomány terén

¹⁾ Okl. Jegyz. I. füz. 27. 1. jegyz.

²⁾ Századok XIX. évf. (1885.) VIII. füz. (A magyar történelmi congressus irományai.) 54. l.

³⁾ Okl. jegyz. 1. f. 6. l.

⁴⁾ Tripartitum P. II. T. 7. Corp. Juris (Budaë. 1779.) Tom. I. p. 55.

elért tudományos eredményeket és sikereket a diplomatikában való jártasságuknak köszönhetik.¹⁾

Azt gondolnók ezek után, hogy az oklevelekkel foglalkozó diplomatika, mint a történelem és jogtudomány oly fontos segédtudománya legalább is oly mértékű ápolásban részesül a hazai tudomány terén, a milyenben például a magyar nyelvészet segédtudományai közül a török-tatár nyelvek. Mert hogy a magyar diplomatika legalább is oly fontos segédtudománya a magyar történelemnek, mint az említett nyelvek a magyar nyelv-tudománynak, ahhoz a fentebb idézettek után szó nem fér; — és mégis lapok telnének meg, ha idézni akarnók mind ama panaszokat, a melyeket e tudománynak lankadatlan bajnokai hosszú évek sora óta a diplomatika elhanyagolása miatt hangoztatnak. „Sajnos, de úgy van, — olvassuk egy 1878-ban megjelent kitűnő diplomatikai munkában, — hogy az oklevéltan művelése hazánkban eddig csak az oklevél-publikációig terjedt; az azonban, hogy valaki tisztán az oklevéltan kedvéért — értvén alatta azt a nagy tudományt, melyre a diplomatika francia és német tudósok által emeltetett — mivelte volna ezt az ágat, hazánkban még ez ideig elő nem fordult.”²⁾ Ez még csak feltűnő jelenség, de az meg már határozottan abszurdum, hogy a míg nálunk német nyelvi tanszékre csak úgy képesítenek valakit, ha az az góth nyelvekben való alapos jártasságát ki tudja mutatni,³⁾ addig — hogy Horvát Á. szavaival éljek: — (nálunk) „olyanok is nyerhetnek el történelmi tanszéket még mai nap is (és még mai nap is!), kik a történelemnek hasonlíthatatlanul legfontosabb segédtudományából, az oklevéltanból soha sem hallgattak előadásokat; ebben az országban az oklevéltan a történelmi tudománykör tanárjelöltjeire nézve még csak nem is kötelező tantárgy.”⁴⁾ — Vegyünk még ahhoz azt, a mit ugyancsak Horvát Á. (pedig e tekintetben ő a legtekintélyesebb s legillétekesebb

¹⁾ Csak a következőkre hivatkozunk mint jogtudásokra s egyuttal jeles diplomatikusokra: Wenzel Gusztáv, Hajnik Imre, Kovács Gyula; stb.

²⁾ Fejérfpataky L. A pannonthalmi apátság alapító oklevele. Budapest, 1878. Előszó. III. 1.

³⁾ Egy tudományt sem akarunk kisebbíteni; de elvünk a tudományokra vonatkozólag az, hogy „Suum cuique.”

⁴⁾ Oklevéltani jegyzetek, I. füz. Előszó. 1., 2. 1.

szakférfiu), az egyetem diplomatikai kollegiumának, valóban, mondhatjuk, silány berendezéséről s mostoha körülményeiről mond:¹⁾ nem fogjuk csodálni, ha látjuk, hogy a legközelebb tartott történelmi kongresszus a hazai diplomatikai tanszéknek száz esztendő előtti állapota miatt följajdul.²⁾

Valóságos csodának kell tartanunk, ha az egyetemi diplomatikai tanszék fonák berendezését látván, azt is látjuk, hogy a történelem tanárjelöltjei a diplomatika fontosságát belátják s önbuzgalmukból tömegesebben látogatják a diplomatikai előadásokat. A rendelkezésünkre álló adatok azonban e tekintetben is az állapotoknak nem javulását, hanem rosszabbulását mutatják. Az 1879/80-ki tanév első felében a diplomatikai kollegiumnak 48, — a másodikban 42 hallgatója volt, — mely szám, ha állandó marad vala, minden esetre örvendetes volna; — ámde már az 1883/4. tanév első felében 12-re szállt alá, s tekintettel arra a körülményre, miszerint a történelem tanárai mily nehezen kaphatnak alkalmazást, s a melynél fogva a történelmi pálya manap épenséggel sem vonzó, — aligha tévedünk, a midőn azt mondjuk, hogy az egyetem diplomatikai kollegiumára s így magára, a diplomatikára még „rosszabb csillagok“ járnak, mint ezelőtt két évvel.

Szóval — nálunk az emberek nem, — vagy vajmi csekély számban, — tanulnak diplomatikát; és mégis mennyi a diplomatikus! Hála Isten! az úgynevezett „fölfedezések“ korán, a mikor boldog-boldogtalan valamely szerfölkött érdekes oklevél fölfedezése és közlése által akart a történet-irodalom terén hírt és dicsőséget szerezni, — ezen a koron már túl vagyunk. Hanem azért manap is (nem rég történt egy ily eset) akárhány leglaikusabb „diplomatikus“ bele kontárkodik abba a mesterségbe, a melynek alapos értéséhez igen sok tanulmány és még szorgalmasabb gyakorlat szükséges. Nem gondolják meg az ilyenek azt, a mit Horvát Á. mond egy helyen, hogy „az oklevelek használata olyan, mint a göröcső használata: a siker, az okulás, mindkettőnél az előismeretektől, az előkészülettől függ; mert valamint ha dilettáns talál bepillantani a göröcsőbe, bármilyen éles látású legyen is különben, nem igen fog okulást nyerni

¹⁾ Okl. jegyz. I. füz. 74—77. I. Szeretném, ha a történelemnek minden barátja elolvasná H. itt közölt sorait.

²⁾ Századok XIX. évf. VIII. füz. 63. I.

belőle, még akkor sem, a midőn a szaktudós előtt egy egész ismeretlen világ tárul fel: úgy az oklevelekből is csak oly mértékben húzhat bárki hasznót, a mily mértékben bir alapos ismeretekkel mind a történelemben, mind a hazai jogtudományban; és csak az szólaltatja meg a multnak ezen legmegbízhatóbb tanuit, aki bánni tud velők.¹⁾ — Mi lehet már most veszedelmesebb, mint az, ha valaki minden diplomatikai készség nélkül, legfeljebb egy kis paleográfiai jártassággal „felcsap“ diplomatikusnak? A kontárkodás e téren annyival is inkább veszedelmes, mivelhogy az oklevelek nemcsak történelmi emlékek, források, hanem jogi iratok is, melyekben ma már ugyan érvénytelen jogokról van szó, de történeti s jogi életünk megvilágítása szempontjából azokat még ma is jogi érvényességük szempontjából kell tekintenünk. Elégséges-e erre pusztán a paleográfiai, még pedig a fölületes paleográfiai jártasság? Azt hisszük, nem szükséges hossza dalmasan bizonyítanunk, ha e kérdésre nem-mel felelünk, valamint világos az is, hogy még az sem diplomatikus, a ki több oklevelet olvasott s közölt, ha ezeknek számuk ezrekre megyen is. Ez utóbbi állításunk helyességére vonatkozólag elég volna ugyan Fejér Györgyre hivatkoznunk, a ki összesen 43 kötetre menő nagymennyiségű oklevelet olvasott el s rendezett sajtó alá, mégis az arany-bullának 1318-ki transzszumtumát e fontos oklevél eredeti hét példánya egyikének tartotta.²⁾ Van azonban közelebbi példánk is arra, mikép ha valaki kellő s alapos diplomatikai s paleográfiai felfegyverkezés nélkül lát hozzá a régi írások olvasásához s magyarázásához, az ilyen, sokszor legjobb szándékú eljárás a tudósok egész sorát képes tévedésbe ejteni. Pédánk nem egészen diplomatikai (mert nem oklevél olvasásáról van szó), de érdekes, annyival is érdekesebb, mert színhelye a pozsonyi városi levéltár.

E rendkívül becses tartalmu levéltárnak fontosságát a magyar politikai és művelődési történelem szempontjából kiválóbb tudós férfaink már régen fölismerték, s e tudósok között nem

¹⁾ Okl. jegyz. I. füz. 27. l.

²⁾ L. Knauz N. közleményét erről a „Magyar történelmi tár.“ X. 205—218. lapjain. Nehogy valaki félreértsen, kijelentjük, hogy legkevésbbé sem szándékunk Fejérünk érdemeiből bármit is levonni, csak azért hivatkozunk reá, mint példára, hogy megmutassuk, mikép a diplomatika terén még a látszólag szakember is mennyire tévedhet, a mikor szubtilisabb kérdésekről van szó.

utolsó helyen áll Wallaszky Pál, a ki „*Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria* (Budae 1808.) című, hazánk irodalmi és tanügyi viszonyait tárgyzó művében a többi között a Pozsonyban már a XV. században fenálló városi iskoláról is szól, s ez iskolára vonatkozó adatát a városnak 1439-ki számadási könyvéből vette, melyet szóról-szóra így közöl: „Item auch an dem Tag (am Mitichen Dñi ne longe) hab wir geben in dy Schull zu den **Ost' piell** noch des purgmeist' gescheft umb I fuderholz dy sten XLII. den. Wien.“¹⁾ Mindazok, a kik hazánknak XV. századbeli tanügyi állapotáról irtak, a pozsonyi iskolát illetőleg mind Wallaszkynak fentebb idézett helyére hivatkoztak, de az „Ost' piell“ kifejezést senki sem tudta megmagyarázni. Pedig az adat igen érdekes és a hazai iskolázás történetében nagyon jellemző, csak helyesen kell olvasni, — a mit Wallaszky nem tett. A város 1439-iki jegyzőkönyvének 198. lapján ugyanis helyesen ez áll: „Item auch an den Tag (t. i. egy fentebbi keltezés szerint an Mittichen „Domine ne longe“)²⁾ hab wir geben in dy Schull zu dem **Ost' spiell** (Oster-Spiel, húsvéti játék, Passió-játék) noch des purgmeisters gescheft (Befehl) umb. II. Fuderholz dy sten XLII. den. Wienn.“ Azaz, — a város pénzéből a polgármester meghagyására, az iskolában tartott Passió-játék alkalmából adtak két szekér fát, mely 42 bécsi dénárt ért.

Ilyen olvasási hibát követ el egy különben tudós ember, a kit az olvasás helytelen voltára már a szónak értelmetlensége is figyelmessé tehetett; mennyire ki van téve az ily tévedésnek az olyan levéltári kutató, a ki minden előkészület nélkül lát hozzá az oklevelek olvasásához!

Aztán meg, — habár mindenesetre baj, ha a hibás olvasás és másolás folytán valamely oklevélnek, vagy más forrásul szolgáló adatnak valódi értelmét nem hozzuk ki, s kénytelenek vagyunk azt a sokat jelentő kérdő jelet oda tenni; még nagyobb baj azonban az, ha valaki, noha nem olvassa jól az oklevélnek egyik-másik helyét, azt önkényűleg oldja s fejt meg. Az ilyen eljárás annál veszedelmesebb, mert a már egyszer közölt oklevelekre a történetíró, vagy bárki, kinek azokra szüksége van, mint helyesen közöltekre s ennél fogva mint hiteles forrásokra épít, azokból következtet, a minek aztán igen

¹⁾ L. fentebbi című műve 116. lapján a jegyzetet.

²⁾ 1439. április 1-én.

sokszor furcsaság, sőt nem egyszer abszurdum az eredménye. Hogy ez állításunk mennyire helyes, arról meggyőződhetik mindenki, a ki a pannonhalmi apátság alapító oklevele fölötti vitának előjátékára, Koller és Cornides vitatkozásaira az első esztergomi érsek ügyében ¹⁾ gondol, a miből azt is láthatja, hogy a diplomatikai harcokban nem egyszer épen a helytelen olvasás, vagy magyarázás, szóval a diplomatikában való járatlanság okozza a legnagyobb félreértéseket.

Speciális diplomatikai szakképzettség szükséges a történelmi forrásokkal való helyes bánáshoz, és nálunk mind ennek dacára nem tanulnak az érdekeltek diplomatikát: — ez az, a mi az eddigiekből kiviláglik.

S talán még sincs igazunk, fogják mondani; a temérdek oklevél-publikáció az ellenkezőt bizonyítja.

Igaz, az oklevél publikációk! Ezeknek kellene tulajdonképen az oklevéltani tanulmányok eredményeinek s gyümölcseinek lenniök, a mely esetben a diplomatika művelésének legékeesebben szóló bizonyítékai is volnának. Vajjon úgy van-e ez nálunk?

Azt el kell ismernünk, hogy publikált oklevelünk bizonyos egyes korszakokra vonatkozólag, nagyon sok van, s ez helyesen is van így. Paleográfjaink és a publikálók is olyan férfiak ma már, a kiknek közléseit a történetíró és jogász, meglehetősen biztosan használhatja; és még is van sok kívánni való. A publikált oklevelek, legtöbb esetben híven visszaadják az oklevél szövegét s mindazt, a mit a diplomatikában „criteria interna“ néven neveznek; az illető korszakoknak egyes jellemző stíláriis sajátságait is meglehetősen föltűntetik, a pecsét ismerőt is kiélegetik közléseikkel, s ennyiben a „criteria externa“-kra is tekintettel vannak; a diplomatikus azonban ennél is többet kíván. Jelenleg publikált okleveleink nagy szolgálatot tesznek a történelem és a jog írójának, diplomatikánkat azonban csak nagyon is egyoldalulag viszik előbbre. „Valljuk meg őszintén, — mondotta a tört. kongresszus tudós diplomatikus előadója, — hogy — az oklevéltárak nem felelnek meg teljesen a követelményeknek, bár az új irány, mely a külföldet rég meghódította, nálunk is egyre jobban terjed. Az Anjoukori okmány-

¹⁾ Fejérpataky: A pannonhalmi apátság alap. okl. 49. l. — Horvát A.: Okl. Jegyz. I. f. 89. l.

tár második kötete óta nagyrészt hódol a mostani közlés elveinek s csak sajnálni lehet, hogy a Történelmi Bizottság a szerkesztővel az oklevelekből kihagyatta a formai részeket, melyekből pedig a diplomatikus a formák fejlődésére nézve legtöbbet tanul.“ (Ime még ilyen helyen is mily mostohán bánnak el a specziális diplomatikai szemponttal!) — Salább: „A jelenlegi diplomatáriumoktól, jelenesen az olyanoktól melyek oklevéltani s nem pusztán historiai, vagy jogi szempontból készültek, miként a mieink legtöbbje, már többet kíván a külföld, nem pusztán a szöveg hibátlan közlését.“¹⁾ Valóban úgy vagyunk, hogy ha valaki nálunk valamely specziális diplomatikai kérdés megvitatására vállalkoznék (pedig ez volna tulajdonképen a főfeladat!) annak, főleg ha a kérdés az okleveleknek formális oldalát érintené, magának kellene az ország összes levéltárait bejárnia s átkutatnia.

De elég abból ennyi! Azt hisszük, már ezek után is világos, hogy a magyar diplomatika, mint specziális tudományszak, még ma sem valami nagyon ápolt gyermeke a magyar tudományosságnak. Még nagyon messze vagyunk attól az állapottól, a melyben magyar diplomatikának specziális művelése az úttörés nehézségein túl lesz. Jelesünk, Horváth Á. oklevéltani jegyzeteinek első füzeté 76.—77. lapjain hazafias lelkesedése egész melegevel szól egy felállítandó paleografiko-diplomatikai intézet s ezzel egyszersmind e valóban fontos tudományszak érdekében; az ez évi magyar történelmi kongresszus is felhívta figyelmét az illetékes köröknek az állapot tarthatatlan voltára s magáéva tette s részletesen is kifejtette a paleogr.-dipl. intézet ügyét; lesz-e azonban sikere, az a jövő titka. Reméljük, hogy lesz; e remény azonban ne mentsen föl bennünket a további munkálkodás alól. Tér kínálkozik akárhány, a melyen a hazai diplomatikai tudomány ügyének használhatunk. Ilyen — hogy mást ne említsünk — a hazai levéltárak tere, a mely specziális diplomatikai szempontból még csaknem érintetlen. Hiszen levéltáraink nagy részének oklevél-kincse még ismeretlen; az ismeretes rész történelmi szempontból is jórészt feldolgozatlan. Mennyi a teendője itt a diplomatikusnak?! Pedig a specziális magyar diplomatika csak a levéltárak oklevél kincseinek diplomatikai szem-

¹⁾ Századok. XIX. VIII. 66. és 70. l.

pontból való alapos megismerése után lesz megírható. Ez állapottól pedig még messze vagyunk. Minden adatot tehát, mely a hazai diplomatika valamely oldalát bármi tekintetben is megvilágítja s e tudományt céljához közelebb vinni képes, örömmel kell üdvözölnünk. És habár azok, a miket eddig mondottunk s még alább mondandók vagyunk, vajmi csekélylyel viszik előbbre ez elhanyagolt tudomány ügyét, annyit — hiszszük — elérünk, hogy a netán érdeklődők figyelmét arra felhívjuk, míg másfelől az alábbiak, mint Pozsony városa levéltárára vonatkozó adatok, a mennyiben a levéltárak ismertetéséhez hasznavehető adatokul bizonyulnak, aktuális érdekük is lesznek, — főleg itt a pozsonyi történelmi és régészeti társulat színhelyén — Pozsony városában.

* * *

Ha még nem tudnók, kétséget nem szenvedne az, hogy Pozsony, mint régi, nyugoti határszéli, mint egykoron fő- és koronázási város hazánk történelmében nagy szerepet játszott, s hogy ebbeli szereplésének nyomait, bizonyítékait fel is tudja mutatni. És valóban a mióta csak a magyar pragmatikai történetírás megindult, Pozsony városa, s különösen e nemes város levéltára valóságos kincses bányája a történelem-kutatóknak. Régibb jeles tudósaink akár valamely politikai, vagy bármely irányu kulturális kérdés történeti megvilágításával foglalkoztak, legbecsesebb adataikat a pozsonyi városi levéltárból meritették. A hazai történettudomány érdekében tehát valóban nagyon nemesen gondolkodott Pozsony városának hazafias közönsége, midőn 1875. november 3-án kelt levelében a magyar történelem ápolására alakult leghivatottabb testületet a „Magyar Történelmi Társulatot“ meghívta, hogy 1877. évi kirándulását a városban és annak környékén tartsa meg, — s a hazai történettudományt a nevezett társulat nagyon lekötölte akkor, a midőn a hazafias meghívást elfogadván, ott tartózkodása (aug. 23.—30.) és tudományos buvárkodása által Pozsony városának történelmi kincseit ha azonnal nem is értékesítette a tudomány érdekében, de legalább kiterjesztette a maga s reájok terelte az érdeklődők és történetkedvelők figyelmét.

Azok után, miket a Történelmi Társulat az 1877. évi kirándulása alkalmából Pozsony városa levéltárára vonatkozólag

mond, (s a mint az a „Századok“ 1877-ki évfolyamának 686—688. és a kirándulásról szóló s annak eredményeit ismertető füzetnek 100—106. lapjain olvasható), nem lehet feladatunk a levéltár elhelyezése, helyiségei s általános tartalmáról s az abban kutatókról részletesebben szólnunk; most a levéltárat illetőleg csupán személyes tapasztalatainkat s néhány adatunkat fogjuk fel- említeni, egybe vetve ezeket a Történelmi Társulat által talált eredményekkel, valamint azon adatokkal, a melyeket a pozsonyi városi levéltárat illetőleg a magyar történeti kongresszus alkalmával a történelmi anyagról értekező tudós előadó felhozott.

A diplomatikus, mivel a diplomatika csupán a középkori oklevelekkel, a magyar diplomatika csupán az 1526. év előttiekkel foglalkozik, bár a történelem szempontjából nem veti meg a későbbi korok okleveleit sem, mint diplomatikus csakis az előbb említett oklevelekre van tekintettel, s a diplomatikus előtt valamely levéltárnak értékét annak a középkort illető, az 1526-ig terjedő minden néven nevezendő oklevelei adják meg. E tekintetben Pozsony városának levéltára valóban ritkítja párját hazánk egyéb történelmi nevezetességű városai között, mivel abban az említett időből körülbelül 6—800 oklevél található s e részben hazánk városai között az ötödik helyet foglalja el.¹⁾ A mi pedig az okleveleknek diplomatikai értékét, becsét, — a régiséget illeti, itt is az elsők között áll a pozsonyi városi levéltár. Jelenleg legrégibb oklevele (hogy előbb másként volt, azt majd alább kimutatjuk) 1279. évből való.²⁾ Nevezetesebb ennél azonban az, hogy Pozsony városa levéltárának oklevélkincse már az Árpádok és Anjouk korában gazdag, a míg más városok levéltárainak oklevelei legnagyobb részben késő XIV. és XV. századbbeliek; a legtöbbjéé még későbbi keletű.

A pozsonyi városi levéltár manap az Árpádok korából összesen tizenkét darab oklevelet bír felmutatni. A legrégibb ezek

¹⁾ Összehasonlítás kedvéért érdekes lesz a következő statisztika: Körmöcbánya középkori okleveleinek száma 3—4000; Bártfaé 3000; Sopronyé 2127; Brassóé 800; Gnezda 100; Trencséné 81; Kassaé sok; Eperjesé sok; Kolozsváré 23; Budapesté 1; Szegedé 40. stb. L. Századok XIX. évf. VIII. füz. 34—37. II.

²⁾ A városok közötti arány e tekintetben a következő: A legrégibb oklevél az eperjesi városi lvt.-ban 1261-ben kelt; — a gnezdaiban 1286-ban; a kassaiban 1256-ban; nagy-szebeniben 1247-ben; szegediben 1247-ben; körmöcbányaiban 1252-ben; nagyszombatiban 1238-ban; podoliniban 1241-ben; poprádiban 1256-ban; rózsáhegyiben 1292; somorjaiban 1262-ben; lőcseiben 1280. L. fenti hely.

közül 1279. évben kelt, — a hó és nap kitétele nélkül. Alább adjuk a pozsonyi városi levéltár Árpádkori okleveleinek jegyzékét, most még csak annyit akarunk megjegyezni, hogy még nem rég bírt a levéltár egy tizenharmadik Árpádkori oklevelet is, mely 1245. július hó 17-én kelt, s a melynek tartalmát a város fáradhatatlan szorgalmu volt levéltárosa, Gürth Jakabnak egy magán feljegyzése a következőleg adja : „1245. 16. Calendas Augusti emanarunt Donationales Belae 4. Regis super terra filiorum Jobbagyonum Castri Poseniensis, qui vulgo nuncupabantur, Néku dicta, cuidam Leku filio Moch et fratribus ejus ac Petro filio Csirge, ejusque fratribus tuitionis limitum regni contra Bohemos turris in Castro Poseniensi propriis suptibus aedificatae, ea lege donata, ut eandem conservent et tueantur. — Sigillum pendens est confractum.“¹⁾ Ez lett volna tehát a pozsonyi városi levéltárnak legrégebb Árpádkori oklevele, mely azonban, úgy látszik, már Gürth idejében elveszett. Ezt abból a körülményből következtetjük, hogy Gürth említett magán följegyzésén az oklevél kivonata mellett nincs kitéve egyszersmind a „ladula“ is a melyben az oklevél föltalálható, holott pedig Gürthnek semmiféle ilyes természetű följegyzéséről sem hiányzik az illető ladula száma. A levéltár mostani derék vezetőjének, Batka János úrnak állítása szerint ez oklevél a levéltárban mostan már nem található.²⁾

A levéltárnak meglévő Árpádkori oklevelei pedig a következők :

1. Péter mester királyi étekfogónak adománylevele Pluman földet illetőleg Jakab pozsonyi városi bíró és örökösei számára s a mely szerint a nevezett föld Usztumpa megye joghatóságából kivétetik. Kelt 1279. hó és nap kitétele nélkül; meglehetősen ép függő pecséttel.³⁾

2. IV. László király Jakabnak, Pozsonyváralja bírájának

¹⁾ Ez oklevél azonban közölve van Fejér György Codex diplomaticusa IV. 1. 380–381. ll.-in; legalább a fentebb közlött kivonat s az oklevél tartalma valamint a datuma ez állításunk helyessége mellett tanuskodik.

²⁾ Úgy hiszik, hogy ez oklevelet egy europai hírű külföldi diplomatikus vitte volna el.

³⁾ Ladula 16. Nr. 1. Czeh János hátrahagyott kéziratai között talált másolatról kiadva az Árpád-kori új okmánytár IX. köt. (Második folyam IV. köt.) 251–252. lapjain.

adományozza Plumaun nevű földet. Kelt 1280. Függő, kettős, két részre törött pecséttel.¹⁾

3. A pozsonyi káptalan biznyság levele, miszerint Pozsony város községe és Jakab, annak előbbi bírāja, egy köztök fenforgó pert barátságos úton kiegyenlítették. Kelt „in quindenis b. Georgii Martiris a. D. 1287.“ (1287. május hó 8-án). A Pozsonyi káptalan függő pecsétjével.²⁾

4. IV. László király a pozsonyi váresőszöknek a két Widrich nevű folyó közt fekvő földet Jakabnak, Pozsonyváros bírájának adományozza. Datum a. D. 1288. quarto Idus Aprilis. (1288. április 10-én.)³⁾

5. III. Endre király IV. Lászlónak 1288. április 10-én kelt adományát Jakab pozsonyi bíró számára megerősíti. Datum a. D. 1291. tertio Nonas Junii. (1291. június 3-án). A függő kettős pecsét félig meg van.⁴⁾

6. III. Endre király IV. Lászlónak Plumaúra vonatkozó s Jakab pozsonyi bírónak adott adománylevelét megerősíti. Datum a. D. 1291. V. Calend. novembris. (1291. október 28-án.) A függő, kettős, négy részre törött pecsétnek még két darabja van meg.⁵⁾

7. III. Endre királynak privilegiális levele Pozsony városának különféle szabadalmairól. Datum a. D. 1291. quarto nonas Decembris (decz. 2-án.) A kettős pecsétnek, mely nemzeti színű zsinóron függött⁶⁾ némi maradványa még meg van.

8. Endre királynak Pozsony városnak különféle szabadalmait és kiváltságait általánosan biztosító levele. Datum Posonii in festo beati Nicolai (decz. 6-án.)⁷⁾

¹⁾ Lad. 16. Nr. 2. közölve van az Árpád-kori új okmánytár IV. köt. (Magy. tört. eml. IX. köt.) 217–218. lapjain.

²⁾ Lad. 11. Nr. 8. Közölve az Árpád-kori új okmt. IV. 306–307. II-in.

³⁾ Lad. 11. Nr. 1. Közölve az Árpád-kori új okmt. IV. 310–412. II-in.

⁴⁾ Lad. 11. Nr. 2.

⁵⁾ Lad. 16. Nr. 2.

⁶⁾ Lad. 16. Nr. 2. Az oklevél nagyon nehezen olvasható állapotban van,

⁷⁾ Az oklevélben évszám nincsen; a pecsét és írás s III. Endre egy más. a pannonhalmi levéltárban őrzött levelének (mely Sz. Nagy Imre gyűjteményében s a pannonhalmi könyvtárban az „Aurea bulla civitatis Posoniensis“ című oklevél-gyűjteményben őriztetik (L. Ráth K.: A magyar királyok hadjáratai és tartózkodás helyei. 42. l. jegyz.) dátuma után ítélve azt következtetjük, hogy 1291. decz. 6-án kelt, mely állításunkban a 7. szám alatt említett oklevél még inkább megerősít, mert ez ugyanezen év decz. 2-án van kiállítva, a mikor tehát III. Endre király csakugyan Pozsonyban tartózkodott. Közölve Fejérmél Cod. Dipl. VI. 1. 107.

9. III. Endre megerősíti a pozsonyi polgárok számára IV. Lászlónak Széplakra vonatkozó 1288-ki adományát. Datum a. D. 1292. tertio Idus Junii. (1292. jun. 11.-én.) A függő ketős pecsét meglehetősen ép.¹⁾

10. III. Endre király Széplak helységének Pozsony várossal való egyesítését rendeli. Datum Posonii in crastino Annunciationis Virginis Gloriosae a. D. 1297. (1297. márczius 26.-án.) Hátára nyomott meglehetősen ép pecséttel.²⁾

11. III. Endre király helybenhagyása, mely szerint az ausztriai sz. kereszti monostor, Tardoskedd helységet Prácsa helységért Lodomér esztergomi érsekkel cserélhesse. Datum a. D. 1297. tertio Idus Junii. (1297. jun. 11.-én.) A függő pecsét töredezett.³⁾

12. III. Endrének privilegiális levele a pozsonyi polgárok számára, a mely szerint csupán pozsonyi hajósok szállíthatnak árukat Magyarországból Németországba és megfordítva. Datum in festo Omnium Sanctorum a. D. 1297. (1297 novemb. 1.) Az oklevél hátára nyomott pecsét legnagyobb részében töredezett.⁴⁾

Ezek a pozsonyi városi levéltárnak még meglévő Árpád-kori oklevelei. Nem sok ugyan, — de tekintve más levéltáraink szegénységét az Árpád-kori oklevélkincset illetőleg — elég. Érdekes volna mindenesetre ez okleveleket diplomatikai szempontból részletesebb vizsgálás alá venni, ez azonban jelen nagyon is szűk határok közé szorított értekezésünknek nem lehet feladata. Azt hisszük, hogy így is eléget tettünk, amidőn az Árpád-kori eredeti okleveleket egy helyen ismertetve, azoknak a levéltárban lévő helye iránt az érdeklődőknek tájékoztató

¹⁾ Lad. 11. Nr. 23 Közölve Árpádk. új okmnyt. V. 65. l. — Az Árpád-kori új okmánytár IV. kötete 309. lapján IV. László királynak a pozsonyi polgároknak Széplak helységét adományozó levelét olvassuk, melynek végén a közlő ezt írta: „Eredetije Pozsony város levéltárában.“ E levélnek eredetije jelenleg nincs a város levéltárában s úgy látszik nem is az eredeti adomány-levél eredetijéről közöltetett, hanem III. Endre szóban forgó 1292-ki leveléből vétetett ki az átirat levélnek szövszerinti szövege.

²⁾ Lad. 11. Nr. 19.6. Közölve az Árpádk. új okmt. V. 170. l.

³⁾ Lad. 15. Nr. 2. — Az eredeti után közölte Knauz Nándor, Magyar Sion III. köt. 944. l. Onnan vette át Wenzel Gusztáv s közölte az Árpád-kori új-okmánytár X. kötete 266–267. lapjain; olvasható azonban az oklevél Fejéknél is a Cod. Dipl. VI. 2. 121. l.

⁴⁾ Lad. 8. Nr. 1. a. Közölve Fejéknél Cod. Dipl. VII. 5. 535.

útmutatást adunk s egyszersmind utalunk oklevélkiadványainkra, a melyekben ez oklevelek szövegei föltalálhatók.

Nem lesz még talán érdektelen a pozsonyi városi levéltárnak magyar nyelvű kincseiről szólnunk röviden. Előre is megjegyezzük, hogy a pozsonyi városi levéltárnak magyar nyelvű följegyzései és okmányai a mohácsi vész utáni időből valók, s így a diplomatikust kevésbbé érdeklik; az alább közlendőknek azonban — hiszszük — lesz annyi hasznuk, hogy a levéltár történelmi anyagát illetőleg az ez oldalról támasztható kérdést talán tisztázni fogják, s egyszersmind takéjokoztatásul fognak szolgálni a netán ez iránt érdeklődőknek.

A városi levéltárnak magyar nyelvű történelmi anyagát egyrészt a végrendeletek, testámentomok képezik, melyek a végrendelezőknek akarata szerint készült eredeti végrendeletekről a későbbi időkre való fenmaradás szempontjából a város által vezetett ügynevezett „*Protocollum Testamentorum*“-ba irattak, másrészt pedig egyes hatóságoknak, s magánosoknak a városhoz intézett különféle tárgyú leveleik. A „*Protocollum Testamentorum*“ míg egyfelől a városi ügyek vezetésének példátlanul pontos voltára enged következtetnünk, másfelől megbecsülhetetlen anyagot tartalmaz a XVI. és XVII. s a későbbi századok művelődési viszonyaira. Ezrekre megy a „*Protocollum Testamentorum*“-ba bevezetett végrendeletek száma, melyek között csak az igazodhatik ki, a ki hangya-szorgalmú kutatást szentel nekik, s csak az tudhatja, mily megbecsülhetetlen történelmi kincset rejt tartalmuk. Szerencsénkre akadtunk ily fáradhatatlan buzgalmu kutatójára a kincseknek, még pedig a levéltár mostani derék s szeretetre-méltó előzékenységű vezetőjében, Batka János úrban, a kinek szíves útbaigazítása után a *Protocollum* magyar nyelvű följegyzéseihez hozzájutnunk sikerült. A levéltár derék vezetőjének Batka János úrnak érdeme tehát,¹⁾ ha konstatálhatjuk, hogy a *Protocollum* összesen öt pozsonyi polgártól származó és magyar nyelvű testámentomot őriz, még pedig a következőket:

Péchy Ferencz pozsonyi lakosét, mely Pozsonyban 1563. febr. 2-án kelt, s melyet ugyanez év junius 25-én bontottak föl s a *Prot. Test.*-ba bevezettek.

¹⁾ Nem mulaszthatom el, hogy e helyen is ki ne fejezzem legmegalobb köszönetemet Batka János úrnak abbéli szívességeért, a melylyel engem levéltári kutatásaim közben támogatni s munkámat megkönnyebbiteni igyekezett. Dr. S. B.

A második végrendelet Komáromy Lukácsé, s kelt Pozsonyban 1567. április 8-án, felbontották s beírták ez év április 9-én.¹⁾

A harmadik Hegedűs Jánosnak a végrendelete 1568. márczius 10-éről keltezve, melyet ez év május 12-én bontottak fel és írtak be.²⁾

A negyedik Cheredy Borbála végső akarata. Kelt 1568. november 5-én. Felbontva és beírva ugyanez év november 10-én.³⁾

Az ötödikben Chanko Mária tesz utolsó rendelkezést Pozsonyban 1568. november 28-ik napján. Felbontották s a Prot.-ba bevezették december 20-án.⁴⁾

A kit XVI. század kulturális és nyelvészeti érdekességei érdekelnek, annak számára szószerint közöljük itt e testámentomok 2-át és 5-ét.

A második a következő: „En Komaromy⁵⁾ Lwkach vagyok az Wrystenek kegelmes fogsagaban, ol betegsegen, kybwl esmerem magamban, hogy ez wylagon nem lezen megh maradassom. Azerth tyztelendő Zomszed uraym Buda Marthon hadnyag (hadnagy) uram, Es Warga Balynth uram, En ty ke.-th (kegyelmeteket) Testamentomassa tezem az en kewes Jozagomon, kerem es ty ke.-th: (kigyelmeteket) hogy előzer Istenth tekintwen, es az wtan az en zegen arwaymath wyselle yo gondyath ke:

Enekem wasyon Zombathban egy zegen Batyam.

Azert mind az hazath smynd Lowakath, kochyth agyak el, es fele legen az en Bathyamö, fele feleségemö, de yg (úgy) hogy az myvel en ados wasyon Igenlö kepen (egyenlőképen) fizessenek meg, az haz, kochy és Lowak arabol.

Annak wtanna mynden hazy ezkeozth es feyer Rwhath feleségemnek hagyok.

Towaba egy fölső rwham wasyon azt agya Bathyamnak feleségem.

Anna (annak) wtanna Zogalathomerth az Tabor Kezth marath adossa Groff wram fr. 60 d. 50. Azerth legenek erthe igenlö kepen, az töb kochys wraimmal, es az myth meg fyzeth benne aztys ozza (oszsza) ke: keth fele koztök.

¹⁾ Prot. Test. ab anno 1567 usque ad annum 1573. 238. l.

²⁾ U. o. 249. l.

³⁾ U. o. 259. l.

⁴⁾ U. o. 256. l.

⁵⁾ Az eredetiben minden „y” felett két pont van.

Towaba wagyon egy Londys dolmanom, azth agya el ke: es ozzatok arrath (árát) zegeneknek, Ezeknek az Wrystenth tekentwen ke: wyselle gongyath: Datum Posonii 8. die Aprilis Anno Dni 1567.¹⁾

Az 5-ik végrendeletet, mint asszonyét, s mint e tekintetben érdekes kulturtörténelmi adatot, szintén jónak látjuk közölni. Ez így szól:

„Az ur Jesus Neveben Amen.

En Chanka Borbala azzony tezzek (teszek) az myndenhatt (így!) attya vristenek általa Illyen Testamentomat, ez megh mondot Jambor zemellyek előtt. Sodor Janos es Buda Marton²⁾ es Morych Mihal, Kollar Benedek előtt Isten zerynt.

Az mynemew Marham enekem wagyon az Janos diaknyal kett (két) ezüst pohar es egy aryan gyrew (arany-gyűrű) kyben wagyon három aryan es kett pohar ki megh. (megér) 10 fr.

Ismeglen hagyok Isten zerenth az en Leanomnak az Zabo Loryncznenak eghy (egy) keresnyat es eghy Zoknyat ky wysseid es egy Kottmont (ködmönt) es egy derekaltt parnyat, egy lepedot es az minemew fel üngeym vadnak Isten zerent es ket forynthot.

Az Agotha azzonnak hagyok az en leanyomnak egy dwhnat (dunyhát) es egy wanykost egy lepedött, egy fedelet es 2 forinthot.

Annak felethe az myvel enekem thartozott az en fyam az Wegh Thomas hagyom Isten zerenth hogy lelkemert el kölche.

Ez megh mondot kett ezüst poharbol ezekből hagyok az en három leanyomnak kett forinthot, es az pohar arabol hagyok az en vnokaimnak az Illonkanak 1 fr.

Annak felethe az my megh marad az 10 foryntbol az en zegyn testemet Isten zerenth el temesek.

¹⁾ A protokollista minden végrendelet végén oda tette: „Eröffnet und eingeschrieben“ és a bevezetés datumát; itt ez áll: „den 9. aprilis Anno 1567.“

²⁾ Érdekes itt az, hogy Buda Márton uram Komáromy Lukács végrendeletében is mint tanu szerepel, mit csak olyképp lehet magyarázni, hogy kevés lévén akkor Pozsonyban a magyarul értő ember, e kevesen nagyon is egymásra voltak utalva s a hivatalos ügyek elintézéséhez csak a már az ilyenekhez értő és kiválóbb embereket hívták meg. Minthogy pedig ilyenek kevesen voltak, többnyire ugyanazok szerepelnek.

Annak felethe az mely aryan győro wagyon, hagyom az en leanyomnak az Borbala azzonnak Isten zerenth mynd az kerttel egyetemben.

Ismeglen hagyok az en Leanyomnak az János dyaknenek egy zöld zoknyat es egy lepedőt es egy wanykost egy fedelet fel wnykett (fel (felső) inget?) az mellyet zerett. f. 2.

Annak felethe en kerem Isten zerenth ez megh mondott Jambor Zemelyeket Sodor Janost es Bwda Marthont es Morych Mihalt Kollar Benedeket hogy ennek ez Testamentomnak Isten zerenth reya vetwen az ew Byzonsagos pechedeket költ Posonban, Novembris 28. napyan 1568.

Az mely poharok Janos diaknyal vadnak azokbol legyenek megh az en leanyomnak myndeneknek az Keth₂forynth es az wnokának 1 fr. Mynden pör patwar nelkewl megh legyen, mert enekem sayatt marham wolth.“*)

A mi már most a pozsonyi városi levéltárnak magyar nyelvű okleveleit illeti, azoknak legrégibbje az esztergomi érseknek egy levele, melyben ez a város által a tized ügyében elkövetett sérelmeket sorolja fel. (Lad. 10. N. 23 A/4) Évszáma nincs, de valószínű, hogy közel 1560. évhez kelt. A legrégibb dátummal ellátott magyar oklevél Possay Bertalannak a dévényi vár kapitányának levele egy bizonyos rét és széna ügyében 1560. augusztus 27-éről keltezve. (Lad. 27. N. 27) Ugyanezen tárgyban ír 1560. szept. 11. dévényi Rumy Lukács. (L. 27. N. 27.)

1560. július 12-én kelt Illésházy István Pozsony-megye kapitányának levele lovak és gyalogság felszerelése tárgyában. (L. 27. N. 23. b.)

Győri Benedeknek „Provisoris S. Georgii“ három magyar nyelvű levele van; 1573. aug. 7-éről, — 1573. aug. 24-éről és 1577. július 19-éről keltezve. (L. 14. N. 21. b.)

1592-ben kelt egy határjárási levél a Pálffy család és a pozsonyi apácák Tárnok és Egyházas-Paka birtokait illetőleg. (L. 14. N. 4. f.)

1651. június 6. kelt Szelepcsényi nyitrai püspöknek levele a tized tárgyában. (L. 10. 23. E/83.)

Az ország nádorának az esztergomi érsekhez intézett

*) Eröffnet und eingeschrieben den 20 deczemb. Anno 1568.

s 1650-ben kelt magyar nyelvű levele bizonyos pert illetőleg. (L. 10. N. 23. A./15.)

Magyar nyelvű Rawarnak egy 1629-ben kelt levele a tized ügyében. (L. 10. N. 21.)

1643. szept. 8-án ír Eszterházy Miklós nádor a Szakolczába viendő gabona ügyében. (L. 27. 28. X.)

1640-ben ír Eszterházy Pál a hajdúk ügyében (L. 27. N. 28. m.)

A katonák díja ügyében ír Marsovszky István 1643-ban. (L. 27. N. 28. p.)

Ugyanezen ügyben ír Eszterházy Pál 1644. és 1645-ben. (L. 27. N. 28. k.)

Morócz, Pozsonymégye alispánja a bor-tized ügyében 1651-ben ír. (L. 10. N. 25.)

1634-ben kelt Nádasdi Pál özvegye saját borainak szabad átküldetését tárgyazó levele. (L. 12. N. 52. b.)

Pálffy István gróf 1633. átszállás ügyében. (L. 12. N. 50.)

1610-ben Kolonits a katonák pusztításairól panaszskodik. (L. 29. N. 25. a.)

Ugyan e tárgyban van még ez évről 4 darab levele. (L. 29. N. 25. b.)

A katonai kihágások ügyében ír 1610-ben gróf Thurzó György; (L. 29. N. 27.) 1611-ben. Pálffy István, Héderváry István, (két ízben) Olgyay János, Pozsonymégye alispánja, Pozsonyvármegye közönsége, (L. 29. N. 27, 30, 31, 32, 38.) 1626-ban Pálffy István. (L. 29. N. 39.)

Morócz István 1660. az élelmi szerek ügyében ír. (L. 29. N. 43.); ugyanő tőle a személyes fölkelést illetőleg 1660-ból 3, és 1663-ból 2 db. levél van. (L. 29. N. 44.)

Van továbbá 1619-ből 4 darab különféle kérvény a káptalani telkek ügyében, s 8 db. 1620-ból.

1620-ból való Thurzó Szaniszló grófnak egy levele bizonyos, a pozsonyi káptalanhoz tartozó Szepczcel határos földek ügyében. (L. 34. N. 36. b.)

Ugyanezen Thurzó Szaniszló grófnak 1620, 1622, 1623, 1624, 1625, 1627. évekből különféle ügyekben 8 oklevele van.

1641 és 1642-ből 4 darab levél van Bánffy Zsófiától, Czobor Imre özvegyétől férje holttestét illetőleg.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek különféle ügyekben 12 levele van 1619. és 1620. évekből.

Ugyancsak itt van Bethlen Gábornak 1620. április 12-én kelt s Pozsony városához intézett értesítő levele a zólyomi diaetát illetőleg.

Ennyi az, a mit a pozsonyi városi levéltár a magyar nyelvű oklevelek terén felmutat. Mily becses ez, valamint általában mily megbecsülhetetlen történelmi anyag e levéltárnak összes oklevéltartalma, azt csak azok fogják valóban kellőleg méltányolni, kik majd Pozsonyvármegye s e nemes város monografiájához adatokat gyűjtenek. A politikai, a köz- és a magánéletnek nincsen egyetlen iránya, a melyre nézve e levéltár fontosnál fontosabb s jellemző adatokat ne nyújtana. És úgy hiszszük, hogy Pozsonymegye és Pozsonyváros monografiája megírásának ügye nem is alhatik már soká. Ott, hol annyi történelmi anyag áll a történetíró rendelkezésére mint itt Pozsonyban, — és itt a Pozsony városában található más levéltárakat is értjük, — valóságos mulasztás ily nevezetes megye és város történelmi tüzetes leírását továbbra is halogatni. Ezt nem csak a helyi érdek, hanem a hazai történelemnek közös érdeke is úgy kívánja. Azon megyék és városok multja legyen első sorban felderítve, a melyek államunk kezdete óta játszottak nagyobb szerepet, mert Magyarországnak igazi története ilyen monográfiák nélkül nehezen lesz megírható. És itt főleg Pozsony városát értjük, melynek történetéhez igen sokáig az egész haza története volt fűzve. — Addig is azonban, míg a monográfia megírásához hozzá látnak a hivatott kezek, mulasztást követnénk el, ha a pozsonyi városi levéltárnak nagybecsű oklevélkincsét egy oly tudomány érdekében fel nem használnók, melynek mint a történelem legfontosabb segédtudományának mielőbbi felvirágzását a történettudomány minden barátjának a legőszintébb szívből kell kívánnia. Vajha soraink, ha legesekélyebbet is, lendítettek volna a magyar diplomatika ügyén!

Dr. Schönvitzky Bertalan.

IV.

Egyesületi élet.

A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület 1873-ban alakult. Alapítója: Jedlicska Pál, felső-diósi esperes-plébános, a hazai történelem és az egyházi irodalom szakavatott és buzgó munkása.

Az egyesület tagjainak száma csekély s e szerint évi fejlődése is szerény. Vagyonis állásunkhoz képest mégis iparkodtunk feladatunknak erőnkhez mérten megfelelni. Egyesületünk tizenkét évi fennállása óta felvette és lerajzolta Pozsony-megye műrégiségeit, elkészítette Pozsony-megye régészeti nagy térképét s elkészítette Pozsony-megye régészeti és történelmi anyakönyvét. Mindezen nagybecsű munkálatok Könyöki József, tanár s egyesületi előadó tollából valók. Megyénk műrégiségeinek rajzai több ízben voltak kiállítva mind a fővárosban, mind Pozsonyban s mindannyiszor kitüntetésben részesültek.

Egyesületünk nem lévén oly anyagi helyzetben, hogy terjedelmesebb évkönyveket kiadhasson, megyei műrégiségeink leírását s rajzban való közlését jobb időre kell halasztanunk. Az anyag megvan, feldolgozása nem járna nehézséggel, csak a kiadási költség hiányzik. Az egyesület jövedelmét eddig a folyó kiadásokra, a megyei műrégiségek felvételére s azoknak rajzaira és megyei régiségtárunk berendezésére fordítottuk.

A mint az egyesület igazgató választmánya látta, hogy az archaeologiai felvételek a megyében nem sokára befejeztetnek, arról gondoskodott, hogy az egyesületnek új életet adjon, mely lehetővé teszi, hogy annak munkaköre nagyobb kiterjedést nyerjen. Így történt, hogy az egyesület 1881-ben régészeti és történelmi társulattá alakult. Hogy egyesületünk programjába a hazai történelem művelését is fölvevük, azt avval indokoljuk,

hogy ez által a mívelt nagy közönség egyesületünk iránt való érdeklődését fokozni akartuk, másfelől pedig óhajtottuk s óhajtjuk munkásságunkat Pozsonymegyének különösen mivelődés-történeti viszonyaira kiterjeszteni.

Működésünkről az utóbbi években igen röviden referálhatunk. Az egyesületi alapszabályok megtartása mellett célunk volt a szükséges előmunkákat megtenni arra nézve, hogy egyesületünk más megyék szép példáját követve, Pozsonymegyének történeti monographiáját néhány év alatt megírhasssa. E célból feliratot intéztünk Pozsony-megyéhez és Pozsony sz. k. városhoz. Mindkét törvényhatóság bizottságokat küldött ki e tárgyban; hogy mit tettek e bizottságok maig, sajnos, nem tudjuk.

Tudva van, hogy a megyei monographia megírásához már magok az előmunkálatok is időbe és pénzbe kerülnek. Mi törekedtünk a megyénél és a városnál oda hatni, hogy e vállalat a kellő anyagi támogatásban részesüljön. Mindeddig választ nem kaptunk. Reméljük azonban, hogy e fontos kérdés legközelebb kedvezőleg fog megoldatni.

Érdemes elnökünk abbeli indítványa, hogy egyesületünk a szomszéd vármegyékkel, Mosony, Komárom, Nyitra, Trencsén megyékkel együtt nagyobb társulattá alakuljon, eredménytelen maradt. Az indítvány mindamellett hasznos volt, mert mosonyi szomszédaink átiratunktól impulsust kaptak s két évvel ezelőtt magok alapítottak egy régészeti és történeti társulatot, a mely ma már szépen működik. Kivánjuk, hogy társulatuk a mi egyesületünkkel szorosabb viszonyba lépjen!

Egyesületünk további teendője első sorban Pozsony-megye történeti monographiáját illeti. E célból nem tartjuk feleslegesnek a megírandó monographia tervrajzát alább közölni, úgy, a mint azt a Magyar Történelmi Társulat megbízásából Pesti Frigyes és Fraknoi Vilmos történetíróink egybeállították.

Egyesületünk régiségtárának catalogusát előadónk és muzeumi örünk a jövő értesítőben fogja közölni.

Az egyesület nemes pártfogói, a pozsonyi hírlapok t. cz. szerkesztői fogadják hálás köszönetünket mindazon támogatásukért, a melyet társulatunk iránt a lefolyt években tanusítani méltóztattak.

V.

Pozsonyvármegye történeti monographiájának tervrajza.

I.

Források.

A) A megye határai között található levéltárak fölemlítése, különösen azoké, melyek a történetre anyagot szolgáltatnak; ilyenek a megyei, városi, püspöki, káptalani, hiteles helyi, kolostori, superintendensi, iskolai, községi, intézeti, magáncsaládi stb. levéltárak és gyűjtemények.

Ezek közül részletesebben ismertetendők azok, melyek a vármegye történetére több anyagot szolgáltatottak. Ha a levéltár nemcsak a vármegye történetét fölvilágosítja, hanem tartalma egyébként becses, ismertetés adassék arra nézve, hogy a hazai történet micsoda korszakára, az ország mely vidékére nézve találtatik benne leginkább anyag.

Kivánatos, ha nem is nélkülözhetlen, hogy a fontosabb levéltárak alkatrészei is elősoroltassanak, t. i. jegyzőkönyvek, birtokügyi oklevelek, levelezések, naplók, kiváltságok, országgyűlési tudósítások.

Fölemlítendő, hogy az illető okmányok micsoda korszaktól veszik kezdetüket, számszerint mennyiből áll a gyűjtemény, micsoda nyelven van írva? stb.

A levéltár mikor és miként keletkezett, micsoda viszonyokon ment keresztül, micsoda állapotban van?

B) A vármegye határain kívül létező levéltárak, melyek a vármegye történetére jelentékenyebb anyagot szolgáltatottak, fontosságuk szerint elősorolandók. Ilyenek a budai kir. kamarai, a bécsi udvari kamarai és udvari cancelláriai levéltár; a magyar nemzeti muzeum, magyar akadémia és királyi egyetem levéltára és kéziratgyűjteménye Pesten, az országos levéltár Budán, a bécsi udvari könyvtár, a császári titkos levéltár stb. A káptalanok, püspökségek, hatóságok, családok stb. levéltárai.

C) Ismertetése azon önálló munkáknak vagy kisebb értekezéseknek, melyek a megye történetét tárgyalják vagy folderítik.

II.

A vármegye földrajzi és helyirati ismertetése.

Területe, hajdani és mostani határai.

Neve.

Hegyek.

Folyók, patakok, tavak, mocsárok, gyógyforrások.

Erdőségek.

Bányatelepek.

Lakott helyek. Itt elősorolandók betűsorban a megyében létező és létezett városok, falvak, várak, erődök, puszták, kijelölve azokat, melyek a megye jelenlegi határain kívül esnek. Mindenütt elmondandó az illető város, falu stb. részletes története.

Kitüntetendő a falvak, puszták stb. nevének legrégibb névalakja, és a mennyire lehet, adassék a név magyarázata. Ott, hol a falu stb. több névvel bir, mindegyik fölemlítendő. Elősorolandók a város, falu és puszta határában előforduló nevezetesebb helynevek.

III.

A vármegye kültörténete.

A vármegyei terület állapota a magyarok bejövetele előtt.

Mily emlékek és leletek szólnak az őslakókról?

A magyar hódítás története ezen vidéken. Mily változásokat idézett elő ezen esemény.

A vármegye területén befolyt közérdekű események: háborúk, ütközetek, ostromok, táborozások, békealkuk, országgyűlések, koronázások, királyok látogatásai, utazásai.

IV.

A vármegye belső története, helyhatósági élete.

A megye kormányzati, közigazgatási, törvénykezési, közbiztonsági szervezetének és hatóságainak történeti kifejlődése.

A megyei és városi gyűlések szervezete, története.

Honvédelmi ügy, és

Adóügy története.

A megye lakóinak nemzetisége, s az e tekintetben időfolytán történt változások.

A főispánok, alispánok, várparancsnokok, polgármesterek, főbírák és egyéb tisztviselők névsora, koruk pontos meghatározása.

Országgyűlési követek névsora és azoknak országgyűlési munkássága.

A népesség száma nemzetiség szerint.

V.

Egyházi és vallási állapotok.

A pogány korszak.

A kereszténység fejlődése.

A reformáció.

A római katolikus és görög-egyesült egyházak intézményei: püspökség, káptalan, kolostorok, lovagrendek, plebániák, templomok.

Az ágostai és helvét hitvallás koronkinti állapota; superintendentiák, lelkészségek.

A görög-keleti hitvallás viszonyai, állapota.

A zsidók régi és újabb viszonyai.

A népesség száma vallás szerint.

A püspökök, apátok, kanonokok, esperesek, plebánosok névsora. Az utóbbiakat csak a régi korból.

VI.

Közművelődési állapotok.

Főiskolák alapítása, története és hatása.

Növeldék (convictusok).

Népiskolák.

Leánynöveldék.

Köz- és magánkönyvtárak.

Nyomdák hajdan és most.

Színházak.

Festészet, szobrászat.

Zenészet.

Társaskörök, társasélet.

Egyletek.

Közjótékonyági intézetek: kórházak, menházak, árvaházak, árpoldák, nyugdíjintézetek.

Biztosítási intézetek.

Irodalom. Tudomány, hírlapirodalom, — tekintettel minden nyelvre.

A közélet kitünőségei.

A megyében született és működött írók életrajzai.

Néperkölcsök és szokások jellemzése. Népviselet.

Táplálkozási mód.

Élelmi szerek; ruházati, lakási árak most és régenten.

Munkabérek.

A nép a szellemi életnek miféle ágai iránt mutat leginkább fogékonyságot és tehetséget?

Közérkölcsiség állapota. Bűnügyi viszonyok.

Régészeti emlékek.

Nevezetesebb épületek leírása.

VII.

Gazdaság, kereskedés, ipar.

Közlekedési eszközök: országutak, folyók, csatornák, vasutak, távirdák, postaügy, gyorskocsizási vállalatok, hidak, kompok, révek, vámok.

Földmivelés.

Marhatenyésztés.

Bányászat, erdészet.

Malmok.

Gyárak.

Kisipar.

Czéhek.

Kereskedés.

Hitelviszonyok, bankok, takarékpénztárak.

Vásárok.

VIII.

A birtokos családok.

A hol lehet, a családi nemzékrenddel (genealogiával).

IX.

Melléklendők.

Térképek, helyrajzok, föliratok, nevezetesebb várak, épületek rajzai. Tartalommutató.

X.

Okmánytár.

Minden monographiához járuljon egy teljes diplomatarium, avagy az okmányok teljes szövegű gyűjteménye.

VI.

A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület alapszabályai.

1. §.

Az egyesület címe.

Pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület. *Székhelye*: Pozsony.
Hivatalos nyelve: magyar.

2. §.

Célja.

Az egyesület célja: felkutatni az egész megyében elszórva létező ősz-, ó- és középkori műregiségeket és történelmi emlékeket; azokat adományozás, esetleg vétel útján összegyűjteni, s így az elpusztulástól megóvni; alkalmas helyeken ásatásokat eszközölni, és mindezen működés eredményét egy — Pozsonyban létesítendő állandó megyei régiségtárban összpontosítani s a nagy közönség használatára kiállítani; értekezletek s felolvasások által a régészet iránti érdeklődést a közönségben felébreszteni, s a régészeti és történettudományi ismereteket terjeszteni.

3. §.

Az egyesület tagjai.

Az egyesület tagjai csak feddhetetlen jellemű egyének lehetnek. Az egyesület rendes és tiszteletbeli tagokból áll.

A rendes tagok alapító és pártoló tagok.

Az *alapító tagok* azok, kik egyszer mindenkorra legalább husz azaz 20 o. é forintot bocsátanak az egyesület rendelkezésére.

Pártoló tagok azok, kik magukat két forintnyi tagdíj évenkénti előleges lefizetésére három egymás után következő évre kötelezik. Ha valamely pártoló tag a három év leforgása után az egyesületből kilépni kíván, kiléptét írásilag jelenti be, különben az egyesületnek továbbra is tagjául fog tekintetni.

Tiszteletbeli tagok azok, kiket a közgyűlés ilyenekül megválaszt.

4. §.

Az egyesület kormányzata.

Az egyesület ügyeit az igazgató választmány vezérli, mely 12 tagból és a tisztségviselőkből áll, kiket a rendes közgyűlés a rendes tagokból három évre választ.

A tisztségviselők: a) elnök, b) alelnök, c) titkár, d) ügyész, e) pénztárnok, f) előadó, g) muzeumi őr.

5. §.

Az egyesület tisztségviselőinek hatásköre.

a) Az *elnök* az egyesület képviselője hatóságok és harmadik személyek irányában; ő hívja össze a közgyűlést és választmányi üléseket, mindezekben elnököl, és csak a szavazatok egyenlősége esetében szavazhat.

A tagsági okleveleket ő írja alá az egyesületi titkár ellenjegyzésével.

Sürgösb fizetéseket az igazgatóválasztmány utólagos jóváhagyása mellett ő is utaltatványoz. Tiszti állásánál fogva kizárólag hivatva van, jelen alapszabályok és az ügyrend megtartása felett örködni. Joga van az egyesületi pénztárt bármikor megvizsgálni. Őt illeti a közgyűléseken és választmányi ülésekben a kellő rendnek fentartása, s ehhez képest szükség esetén a közgyűlések s választmányi üléseknek az ügyrend szabályaihoz képest eszközözlendő feloszlatása.

b) Az *alelnök* a működésében esetleg akadályozott elnök helyét pótolja.

c) A *títkár* a közgyűlések és választmányi ülések tanácskozása jegyzőkönyvét vezeti. Ő viszi az egyesületnek az igazgató választmány utasítása nyomán összes levelezéseit, csekélyebb tárgyakban azonban a választmánynak teendő utólagos jelentés mellett, saját aláírásával is levelez.

Az egyesületi tagok névkönyvét szerkeszti és kezeli; azt évről évre kiegészíti s abban az elhunyt tagokról is tesz jelentést.

d) Az *egyesületi ügyész* az elnöktől nyert meghatalmazvány mellett törvénykezési ügyekben képviseli az együletet.

e) Az *egyesületi pénztárnok* kezeli az egyesület bevételeit és kiadásait; ez utóbbiakat mindenkor az igazgató választmány határozata, illetőleg elnöki utaltvány folytán. A pénztár állapotáról a választmánynak ülésről ülésre jelentést tesz; rendes számadást vezet, és azt az évi közgyűlésnek, illetőleg a kiküldött számvizsgáló bizottságnak előterjeszti.

f) Az *előadó* jelentést tesz a választmányi ülésekben az egyesület tudományos működésének minden mozzanatáról, és időről időre a hazai régészet és történelem haladásáról.

g) A *muzeumi őr* a gondjára bízott régiségtárt hiven őrzi. E tisztség akár önállóan, akár más tisztséggel kapcsolatban tölthető be.

6 §.

Az igazgató választmány.

Az igazgató választmány üléseit az elnök meghívására tartja. — Az elnök a meghívókat legalább nyolcz nappal előbb teszi közzé és a választmányi tagoknak szétküldi.

A választmány hatásköréhez tartoznak: az egyesületi administratio ügyei; tiszteletbeli tagok indítványozása, s azon tárgyak, melyek a jelen alapszabályok és a közgyűlés által megállapított határokon belül felmerülnek.

A választmány kötelessége az egyesületi pénztári számadásokat s a pénztár állapotát évenként megvizsgálni. Végre az igazgató választmány nevezi ki szükség esetén a helyettes vagy segéd tisztségviselőket, ügynököket, s fogadja fel az egylet szolgazemélyzetét.

7 §.

Az egyesület rendes és rendkívüli közgyűlései.

A rendes közgyűlés minden évnek tavaszán, a tavaszi időben tartott első megyei bizottsági ülés alkalmával tartatik Pozsonyban.

Rendkívüli közgyűlést az elnök mindannyiszor tartozik összehívni, valahányszor ezt a választmány, vagy legalább tíz rendes tag az indokok felsorolásával írásban kívánja.

A közgyűléseken az alább eltérő eseteken kívül a megjelent tagok többsége határoz.

A közgyűlés rendes tárgyai: a) Elnöki jelentés a lefolyt évi működésről. b) Az évi számadások megvizsgálása, és a pénztári maradvány feletti határozat. E végett a rendes közgyűlés évenként előre három tagból álló számvizsgáló bizottságot választ, mely bizottság a számadások s pénztár állapotáról való jelentését a közgyűlésnek bemutatandja. c) Az igazgató választmány 12 tagjának, és a tisztviselőknek megválasztása. Ezeknek érvényes megválasztására a jelenlévők többségének szavazata szükséges. A szavát nyíltan történik; titkos szavazás csak tiz tag kíváratára rendeltetik el. d) Vándorgyűlések rendezése. e) A tiszteletbeli tagok megválasztása, az igazgató választmány előterjesztése alapján. f) Az alapszabályok megváltoztatása; ez azonban csak tiz tagnak egy hónappal a közgyűlés előtt teendő írásbeli indítványára vétethetik tanácskozás alá, s az elnök által a meghívókban mint tanácskozás tárgya megjelelendő. g) Valamely tag kirekesztésének esete. h) Az egyesület fennmaradásának vagy feloszlásának kérdése. E kérdés azonban csak tiz tagnak két hóval a közgyűlés előtt teendő írásbeli indítványára vétethetik tanácskozás alá; és az elnök által a közgyűlés előtt legalább 30 nappal közzétéendő és szétküldendő meghívókban különösen mint tanácskozás tárgya kiteendő. A feloszlás kérdésében csak a rendes tagok határozhatnak, s a határozathozatalhoz a tagok felerésének jelenléte szükséges, és szótöbbség dönt. Ha pedig ezen közgyűlésre a tagok fele része meg nem jelenék, ez esetben egy hónapra új közgyűlés és pedig azon megjegyzéssel hirdetendő, hogy ezen második közgyűlésen megjelent rendes tagok szótöbbsége határozandó.

Ha az egyesület a jelen alapszabályok szabta uton feloszlának, az egyesület vagyona s a megyei régiségárról, a feloszlandó régészeti egylet intézkedik.

8. §.

A tagok közt egyesületi ügyekben netalán előforduló egyenetlenségek az 1868. évi LIX. t.-cz. 9. czim III. fejezet szerint intéztetnek el.

9. §.

Azon esetben, ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a m. kir. kormány által az egyesület — a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyesületi tagok érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztendő és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest fel is oszlatandó, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt kötelezendő.

49.881. szám.

Látta a magyar királyi belügyminister oly megjegyzéssel, hogy:

1. a museumi ör naplót vezetni tartozik, melyben minden egyes tárgy, mely a museumba kerül, pontosan leiratik, naplószámmal ellátatik, lelőhelye, a hol tudva van, feljegyeztetik azon körülményekkel (adakozó, vételár stb.) együtt, melyek alatt a museumba került s az év végével jelentést tesz a közgyűlésnek a museum szaporodásáról, mely egy példányban az egyesület traktátáiban marad, a második példány pedig a m. n. museumnak küldetik meg.

2. hogy az alapszabályok módosítása, az egyesületi feloszlása és ez esetben vagyonának hováfordítása iránt hozandó határozatok foganatosíttatásuk előtt a királyi belügyminisiterium elé terjesztendők.

Budapestben, 1880. évi november 2-án.

A minisiter helyett:

Prónay József s. k.,
államtitkár.

VII.

A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület tisztviselői 1885-ben.

Elnök: *Thaly Kálmán.*

Alelnök: *Dr. Ortway Tivadar*

Titkár: *Dr. Wagner Lajos.*

Jegyző: *Győrík Márton.*

Előadó és muzeumi őr: *Könyöki József.*

Ügyész: *Molecz Dániel.*

Pénztárnok: *Baján László.*

Választmányi tagok:

Burián István.

Gróf Dezasse Emil.

Dr. Fésüs György.

Hollerung Károly.

Jedlicska Pál.

Meiszel Ferencz.

Nagy László.

Ollé Lajos.

Prileszky Tádé.

Póór Antal.

Dr. Rimély Károly.

Sprinczer János.

VIII.

A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület tagjainak névjegyzéke 1885-ben.

a) Tiszteletbeli tagok:

Dr. Rónay Jácint tiszteletbeli elnök.

Jedlicska Pál, tiszteletbeli alelnök.

Felsőhegyi Dr. Degen Gusztáv, tiszteletbeli alelnök.

Dr. Kruesz Krizosztom.

Dr. Ipolyi Arnold.

Dr. Fraknói Vilmos.

Dr. Rómer Flóris.

Dr. Henszelmann Imre.

b) **Alapító tagok:**

Bay Ilona.
 Eszterházy János gróf.
 Jedlicska Pál.
 Kruesz Krizosztom.
 Nagyszombat város.
 Dr. Ortway Tivadar.
 Pálffy József gróf.
 Pozsonymegye.

Rímely Károly.
 Rónay Jácint.
 Somorja város.
 Süpeki Ágoston.
 Szitányi Adolf.
 Thaly Kálmán.
 Végh Adorján.

összesen 15.

c) **Rendes pártoló tagok:**

Ammer Ignác.
 Bacsák Pál.
 Baján László.
 Bartal János.
 Batka János.
 Bató Ferencz.
 Burián István.
 Burián Pál.
 Czintula Ágoston.
 Czintula Arthur.
 Dr. Degen Gusztáv.
 Dezasse Emil gróf.
 Dr. Fésüs György.
 Földes Gyula.
 Dr. Gervay Nándor.
 Györík Márton.
 Held János.
 Helmár Ágoston.
 Hollerung Károly.
 Horváth László.
 Horváth Rezső.
 Ikrényi Mihály.
 Jandl Ede.
 Kálmán Imre gróf.
 Kisfaludy Zsigmond.
 Kiss Lipót.
 Kiss Sándor.

Könyöki József.
 Krnyák Lénárd.
 Kubriczky András.
 Dr. Kuncz Ignác.
 Dr. Lassu Lajos.
 Magyary Ágoston.
 Mayer János.
 Mayer József.
 Malatinszky János.
 Markovics Alajos.
 Markovics Mihály.
 Meiszl Ferencz.
 Moczkovcsák nyug. őrnagy.
 Molecz Dániel.
 Molnár László.
 Mossóczy Lajos.
 Münninchshöfer Károly.
 Nagy Ignác.
 Nagy László.
 Némethy Ferencz.
 Ocskovszky Ferencz.
 Olgyay Antonia.
 Olgyay Gyula.
 Olhauszer Mihály.
 Ollé Lajos.
 Orosz László.
 Ortway Emilia.

Pachmann Flóris.
Pálffy István gróf.
Petrovics Gyula.
Polikeit Károly.
Pór Antal.
Popovics Sarolta.
Prileszky Tádé.
Ribányi Oliver.
Róth József.
Dr. Samarjay Károly.
Samarjay Mihály.
Schäffer Vilmosné.
Dr. Schäffer Vilmos.
Spitzer Mór.

Sprinczer János.
Szajbély Henrik.
Szászy Ágoston.
Szeghy László.
Sziklay Ottó.
Szöllösy Gyula.
Takács Kálmán.
Thomka Kálmán.
Tóth Mór.
Dr. Wagner Lajos.
Dr. Werthner Mór.
Wiedermann Károly.
Zaborszky József.
Zichy Ferencz gróf.

összesen 82.

IX.

Az egyesület vagyona:

I. Készpénzben	21 frt 81 kr.
II. Takarékpénztári betétekben	793 frt 16 kr.
összesen 814 frt 97 krajczár.	

Baján László s. k.
 pénztáros.

X.

Fölhívás a pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület részéről.

A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület módosított alapszabályai által új életet nyert, mely lehetővé teszi, hogy a munkaköréül elfogadott tudományokat, a hazai archaeológiát és történelmet nagyobb kiterjedésben művelje. Az egyesület munkakörét az alapszabályok világosan körvonalozzák. Az egyesület meg volt és meg van győződve arról, hogy munkássága szükséges és hasznos, hogy munkássága hazai kulturánknak tesz szolgálatot, s hogy egyenest nemzeti feladatot teljesít, midőn saját történelmünket és archaeológiánkat vizsgálja és fejtegeti. Egyesületünk eddig csak a régészet határain belül mozgott, most kettős szolgálat olvad össze munkásságában.

De törekvésünk csak úgy lehet áldásos, ha a tisztelt közönség, főkép a szakközönség is részt vesz benne. Tiszteletteljesen kérjük fel tehát az egyesület minden egyes t. tagját, továbbá Pozsony-vármegyének t. c. közönségét, Pozsony-megyének szab. kir. és rend. tan. városait és nagyobb községeit, a főtisztelendő papságot, a nagy- és kisbirtokosokat, a polgárságot, a tanárokat és tanítókat, a megyei és községi hivatalnokokat, szóval a tudomány minden rendű és rangu barátját, sziveskedjenek egyesületünket szellemileg és anyagilag pártolni, sziveskedjenek együletünkbe belépni, munkánkban részt venni s céljainkat elősegíteni.

Az alapító tagok egyszer mindenkorra 20 frtot, a rendes tagok pedig 2 frtot fizetnek évenként. Jelentkezni lehet az egyesületi titkárnál.

Pozsonyban, 1885. December végén.

Dr. Wagner Lajos,
egyesületi titkár.

Tartalom.

	Lap
I. Érdekes per a XIV. századból. Adatok Pozsony történetéhez. Pór Antaltól	3
II. Adatok a pozsony-vármegyei Kis-Kárpátok vidékének történetéhez. Jedlicska Páltól	21
III. Egy elhanyagolt tudományszak és a pozsonyi városi levéltár. Dr. Schönvitzky Bertalantól	34
IV. Egyesületi élet	54
V. Pozsony-vármegye történeti monographiájának tervrajza	56
VI. A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület alapszabályai	60
VII. A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület tisztviselői 1885-ben	63
VIII. A pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület tagjainak névjegyzéke 1885-ben	63
IX. Az egyesület vagyona	65
X. Fölvívás a pozsony-vármegyei régészeti és történelmi egyesület részéről	66

Stampfel, Eder és társai könyvnyomtató intézetéből Pozsonyban.

